

Handicappolitisk handlingsplan 2013

Et samfund
for alle

Oktober 2013

Regeringen

ET SAMFUND FOR ALLE

3

VISIONER FOR DANSK HANDICAPPOLITIK

4

MEDBORGERSKAB OG DELTAGELSE

10

Respekt for forskellighed	12
Øget inklusion i civilsamfundet og kulturlivet	14
Demokratisk deltagelse	17

UDDANNELSE

20

Øget inklusion i folkeskolen	22
Folkeskolen skal udfordre alle elever	24
Flere skal have en uddannelse	25
Flere skal deltage i voksen- og efteruddannelse	27

BESKÆFTIGELSE

28

Reformer, der får flere i arbejde	30
Særlige indsatser for udsatte ledige	32

MERE VIDEN OG BEDRE EFFEKT

34

Viden om centrale målsætninger	36
Forebyggende og rehabiliterende indsatser	36
Bedre grunddata om handicap og effekt	39

SAMMENHÆNG OG KVALITET

42

Klar og helhedsorienteret social lovgivning	44
Styrket samarbejde mellem sektorer	45
Smidige og tillidsbaserede borgerforløb	46
Fornyet fokus på den specialiserede indsats	48

INNOVATIVE LØSNINGER, NY TEKNOLOGI OG ØGET TILGÆNGELIGHED

50

Selvhjulpen med innovativ teknologi	52
Tilgængelige it-løsninger	53
Bedre fysisk tilgængelighed	54

Et samfund for alle

Som handicapkoordinerende minister er jeg glad for at præsentere regeringens nye handicappolitiske handlingsplan 'Et samfund for alle'. Med handlingsplanen fremlægger regeringen sine visioner for handicapområdet og lægger sporene for arbejdet på det handicappolitiske område de næste mange år.

Regeringens mål er klart. Vi vil arbejde for et inkluderende samfund præget af mangfoldighed, ligeværdighed og respekt for forskellighed. Et samfund, hvor alle gør en fælles indsats for at fjerne barrierer for lige deltagelse i fællesskabet, hvor hver enkelt får de bedst mulige vilkår for at træffe beslutninger om eget liv. Og et samfund, hvor ansvar og muligheder balancerer.

Det er grundlaget for de tre overordnede visioner i handlingsplanens første kapitel. Visionerne bygger videre på de handicappolitiske målsætninger og principper, som har været retningsgivende på området gennem mange år, og sætter et nyt, klart fokus på inklusion som bærende værdi for handicappolitikken.

Handlingsplanen er båret af en stærk ambition om at styrke mangfoldighed og inklusion i samfundet og støtte det enkelte menneske i at udnytte sit potentiale og bidrage til fællesskabet. En ambition, som gælder alle områder i samfundet, og som understøttes med afsæt i seks konkrete indsatsområder, der vil være særligt fokus på i de kommende år.

Hvert af de konkrete temaer behandles med afsæt i visionerne. Og for hvert tema præsenteres der både centrale igangværende initiativer – markeret med et flueben – og aktuelle, fremadrettede eller helt nye initiativer – markeret med et udråbstegn.

Handlingsplanen trækker linjer bagud og fremad, fordi regeringen både ønsker at sikre kontinuitet og nytænkning på handicapområdet. Vigtigst af alt, så tager vi med denne handlingsplan et stort skridt i retning af et mere mangfoldigt og inkluderende samfund – et samfund for alle.

Annette Vilhelmsen
Social-, børne- og integrationsminister

A photograph of a group of children sitting together. In the foreground, the back of a girl's head is visible, showing a long, thick, brown braided ponytail secured with a purple hair tie. She is wearing a pink and red striped sweater. In the background, a boy in a blue and white plaid shirt and a girl in a purple and white striped shirt are looking towards the camera. The setting appears to be outdoors, possibly on a train or bus, with a green wall and a window visible behind them.

VISIONER
FOR DANSK
HANDICAPPOLITIK

Regeringen ønsker et samfund, hvor børn, unge og voksne med handicap har samme muligheder for at udnytte deres potentiale og samme ansvar for eget liv som alle andre samfundsborgere.

INKLUSION

Inklusion handler om at sikre, at alle har lige muligheder og kan deltage i samfundslivet. Det handler om at kunne deltage og høre til, og om at yde sit bidrag til fællesskabet – uanset hvem man er.

Regeringen ønsker et samfund, hvor børn, unge og voksne med handicap har samme muligheder for at udnytte deres potentiale og samme ansvar for eget liv som alle andre samfundsborgere. Et inkluderende og mangfoldigt samfund baseret på respekt for forskellighed, og hvor der støttes op om den enkeltes ressourcer og muligheder. Men også et samfund, hvor ansvar og muligheder balancerer, og hvor den enkelte gør sit til at deltage i og bidrage til fællesskabet. Kort sagt et samfund, hvor afsættet for handicappolitikken er det enkelte menneskes møde med omgivelserne – ikke funktionsnedsættelsen.

Derfor vil regeringen arbejde for at fremme lige muligheder, medborgerskab, øget selvbestemmelse, respekt for forskellighed og ligebehandling – målsætninger, som også går igen i de generelle principper i FN's Konvention om rettigheder for personer med handicap.

Handicap er et resultat af samspillet mellem mennesker med funktionsnedsættelse og holdningsbestemte og omgivelsemæssige barrierer i samfundet. Det fremgår blandt andet af FN's handicapkonvention. Dansk handicappolitik skal understøtte, at barriererne mindskes, og fremme en udvikling frem mod et fuldt inkluderende og mangfoldigt samfund.

Samtidig har regeringen en klar ambition om at sikre, at ressourcerne på handicapområdet bruges bedst muligt. Fordi øget bevidsthed om effekterne af de mange indsatser er en forudsætning for, at vi også i fremtiden kan udvikle området og gøre en reel forskel for mennesker med handicap. Og endelig fordi ressourcerne er begrænsede, og det også på handicapområdet er nødvendigt at prioritere.

Helt centralt i regeringens handicappolitik står et samlet, overordnet mål om at skabe øget inklusion i samfundet. Inklusion handler om at sikre, at alle har lige muligheder og kan deltage i samfundslivet. Det handler om at kunne deltage og høre til og om at yde sit bidrag til fællesskabet. Inklusion er samtidig det vigtigste redskab til at sikre et godt og selvstændigt liv for personer med handicap.

Vi har i Danmark et godt afsæt for at sætte skub i den ønskede udvikling, fordi vi allerede i en lang årrække har arbejdet i den rigtige retning. Det har blandt andet vist sig ved, at Danmark i 2009 kunne ratificere FN's handicapkonvention uden forbehold.

Men regeringen ønsker at fastholde fokus på, hvordan vi løbende kan udvikle området. Derfor fastlægger vi med denne handlingsplan visioner og målsætninger, som kan sætte rammerne for den handicappolitiske udvikling på alle områder i samfundet.

Regeringen har fastlagt tre overordnede visioner, som skal understøtte målsætningen om at fremme inklusion og lige muligheder. Visionerne skal fremadrettet sætte rammerne for den generelle politikudvikling på alle samfundsområder og sikre, at principperne i FN's handicapkonvention tænkes ind der, hvor det er relevant, når offentlige strategier udvikles. På langt sigt skal visionerne fastholde et tværgående fokus på handicapområdet og danne afsæt for regeringens fremtidige arbejde med den fortsatte implementering af handicapkonventionen.

VISION 1

REGERINGEN VIL ARBEJDE FOR ET SAMFUND MED RESPEKT FOR FORSKELLIGHED, HVOR ALLE MENNESKER INDGÅR LIGEVÆRDIGT SOM MEDBORGERE I SAMFUNDETS MANGE FÆLLESSKABER.

Et mangfoldigt og inkluderende samfund forudsætter respekt, anerkendelse og rummelighed samt beskyttelse mod diskrimination. Derfor ønsker regeringen at skabe en kulturændring, som understøtter, at alle mennesker får en naturlig plads i samfundets mange fællesskaber – uanset handicap.

Derfor vil regeringen arbejde for at øge mennesker med handicaps deltagelse i uddannelse, arbejde og civilsamfund, så alle har mulighed for at være en del af fællesskabet i en skoleklasse, på en arbejdsplads eller i foreningslivet.

VISION 2

REGERINGEN VIL ARBEJDE FOR ET SAMFUND, SOM UNDERSTØTTER MENNESKER MED HANDICAP I AT OPNÅ ØGET SELVBESTEMMELSE OG ANSVAR FOR EGET LIV.

Reel inklusion forudsætter, at det enkelte menneske med handicap har indflydelse på og ansvar for sin egen tilværelse. Selvbestemmelse, medbestemmelse og ansvar kan blandt andet understøttes af fysisk og digital tilgængelighed samt brug af velafprøvet velfærdsteknologi. Derfor vil regeringen understøtte mennesker med handicap i at træffe egne valg og tage ansvar for deres egen tilværelse og i at bidrage til samfundet efter bedste evne.

Derfor vil regeringen fortsat understøtte tankegangen i FN's handicapkonvention om rimelig tilpasning og universelt design, så tilgængelighed indgår i udviklingen af fremtidens transportløsninger, nybyggeri og digitale løsninger.

VISION 3

REGERINGEN VIL ARBEJDE FOR ET SAMFUND, HVOR DER ER FOKUS PÅ DET ENKELTE MENNESKES RESSOURCER, OG HVOR MENNESKER MED HANDICAP STØTTES I AT REALISERE OG BIDRAGE MED DERES FULDE POTENTIALE.

Det stærkeste afsæt for ligeværdig inklusion skabes ved, at den enkelte borger udvikler, fastholder og udnytter sine kompetencer. Derfor vil regeringen fremme udvikling og udbredelse af effektive (re)habiliterende indsatser, som kan skabe reelle fremskridt for den enkelte borger og skabe afsæt for et selvstændigt, aktivt og deltagende liv.

Og derfor vil regeringen arbejde for at afdække, udvikle og udbrede viden om mennesker med handicap – ikke mindst viden om, hvordan den enkeltes ressourcer kan fastholdes og udbygges, så alle får mulighed for at bidrage med deres fulde potentiale.

FN'S HANDICAPKONVENTION

FN's Konvention om Rettigheder for Personer med Handicap har siden ratifikationen i 2009 givet Danmark en ny og vigtig ramme for arbejdet med handicapområdet.

Med tiltrædelsen af konventionen har Danmark også i international sammenhæng forpligtet sig til løbende at arbejde for at sikre, at mennesker med handicap kan få fuldt udbytte af menneskerettighederne og de fundamentale frihedsrettigheder samt at fremme respekten for værdigheden hos personer med handicap.

Derfor vil regeringen i Folketingssamlingen 2013-14 fremsætte forslag for Folketinget om at tiltræde tillægsprotokollen til handicapkonventionen.

Dermed skabes der mulighed for, at mennesker med handicap og andre borgere kan klage til FN's Handicapkomite over eventuelle krænkelse af konventionen, når en sag er endeligt afgjort nationalt.

Når Danmark tilslutter sig en sådan klageadgang betyder det, at borgerne får en ekstra mulighed for at få vurderet deres sag. Tiltrædelse af tillægsprotokollen er dermed et yderligere element i at beskytte mennesker med handicaps rettigheder.

DET BYGGER VI VIDERE PÅ

Fire handicappolitiske grundprincipper:

I Danmark har arbejdet med handicappolitikken i en årrække taget afsæt i fire særlige handicappolitiske grundprincipper: Ligebehandlingsprincippet, kompensationsprincippet, sektoransvarlighedsprincippet og solidaritetsprincippet. Disse principper har stadig gyldighed, men der er brug for at se principperne i en bredere og mere samtidig sammenhæng.

Ligebehandlingsprincippet:

Ligebehandling handler om, at alle skal have lige muligheder for at realisere deres drømme og potentialer. Det skal ikke nødvendigvis ske ved at behandle alle ens. Vi er alle født med forskellige forudsætninger, og nogle gange kan ligebehandling kun opnås ved at behandle mennesker forskelligt – ved at tage udgangspunkt i de mange forskellige faktorer, der i den konkrete situation har betydning for at opnå ligebehandling for det enkelte menneske.

Kompensationsprincippet:

Kompensation gives for at overkomme de barrierer, som forhindrer børn, unge og voksne med handicap i at deltage i samfundslivet på lige fod med alle andre. Kompensation kan fx gives i form af et varigt hjælpemiddel som en kørestol eller protese, men kan også gives i form af eksempelvis specialpædagogisk støtte eller personlig og praktisk hjælp. Og kompensation behøver langt fra altid være statisk.

Netop fordi målet med kompensationen er at fjerne barrierer, skal vi i højere grad end tidligere se på, om de kom-

penserende ydelser kan medvirke til at skabe progression og udvikling for borgeren – og derigennem medvirke til, at behovet for kompensationen på den lange bane ideelt mindskes eller helt forsvinder. Kompensationen skal derfor ses som et middel til at nå de overordnede målsætninger – ikke som et mål i sig selv.

Sektoransvarlighedsprincippet:

Sektoransvarlighedsprincippet handler om ansvarsfordelingen på handicapområdet. Alle offentlige myndigheder har et ansvar for, at deres tilbud er tilgængelige for mennesker med handicap, og for at indtænke handicappolitiske aspekter i politikudviklingen på de respektive områder. Men princippet skal først og fremmest ses som et redskab til at sikre inklusion. Vi kan kun skabe reel inklusion af mennesker med handicap ved at tænke de overordnede handicappolitiske principper ind i den generelle politikudvikling på alle samfundsområder. Derfor er sektoransvarlighedsprincippet afgørende for, at vi for alvor kan flytte på den handicappolitiske dagsorden – både på kort og på langt sigt.

Solidaritetsprincippet:

Solidaritetsprincippet betyder, at de fleste sociale ydelser – også på handicapområdet – betales over skatterne og som udgangspunkt stilles gratis til rådighed for de borgere, der har behov for hjælp. Samtidig er øget bevidsthed om effekterne af de mange indsatser en forudsætning for, at vi også i fremtiden kan udvikle området og sikre, at vi gør en forskel for de mennesker med handicap, som det handler om.

A photograph of two men in work uniforms. The man in the center is wearing a white short-sleeved button-down shirt with a Shell logo on the left chest and a 'V-Power' logo on the right chest. He has a name tag and is smiling. The man on the right is wearing a red polo shirt with a Shell logo and a high-visibility yellow safety vest over it. He has his right arm around the shoulder of the man in the white shirt. The background is a doorway or hallway. The entire image has a dark, semi-transparent overlay.

MEDBORGERSKAB
OG DELTAGELSE

Mødet mellem mennesker med og uden handicap skal være ligeværdigt, fordomsfrit og inkluderende.

Ligeværdig inklusion forudsætter, at mødet mellem mennesker med og uden handicap sker uden fordomme og med afsæt i gensidig respekt, viden og tolerance.

Danmark er kendt som et åbent samfund, som aktivt arbejder for at bekæmpe diskrimination og fordomme. Vi deler en række grundholdninger, som understøtter respekt og tolerance. Og vi har en lang og stolt tradition for at engagere os i foreninger og andre interessefællesskaber på tværs af alder, køn og social baggrund.

Men der er stadig grund til at se på, om der kan gøres mere for at understøtte den gensidige forståelse og for at styrke mangfoldigheden i civilsamfundet.

Regeringen vil derfor også fremover arbejde for, at mødet mellem mennesker med og uden handicap er baseret på åbenhed og respekt for forskellighed.

Regeringen vil aktivt understøtte samarbejdet mellem civilsamfundets aktører om at skabe større mangfoldighed i samfundets fællesskaber og institutioner.

Og regeringen vil forbedre rammerne for, at mennesker med handicap kan leve et selvstændigt liv, hvor de på lige fod med andre kan deltage i og bidrage til de demokratiske handlinger i samfundet.

Arbejdet med disse indsatsområder skal understøtte den fortsatte implementering af målsætningerne i FN's handicapkonvention om bevidstgørelse, respekt for menneskets værdighed og autonomi, ligeværdighed og deltagelse i samfundslivet.

RESPEKT FOR FORSKELLIGHED

Målsætning: Mødet mellem mennesker med og uden handicap skal være baseret på anerkendelse og respekt.

Selv om det danske samfund er både åbent og tolerant, er der nok stadig en tilbøjelighed til, at vi først og fremmest søger fællesskaber med andre, som ligner os selv.

Det kan selvfølgelig skyldes vanetænkning eller intolerance. Men det skyldes nok mindst lige så ofte manglende viden om mulighederne for at skabe mere mangfoldige fællesskaber – og en manglende opmærksomhed om de mange ting, vi alle har til fælles, og en for stor opmærksomhed på de ting, som umiddelbart gør os forskellige.

En væsentlig grund er nok, at mange danskere kun sjældent møder mennesker med handicap i hverdagen – og at

mennesker med handicap kun sjældent optræder i mediebilledet i kraft af deres profession, ekspertise eller interesse frem for deres handicap.

Både på undervisnings- og beskæftigelsesområdet arbejdes der i disse år aktivt for at fremme inklusion af børn, unge og voksne med handicap – eksempelvis med de store reformer af folkeskole, førtidspension, fleksjob og kontanthjælp. Reformerne vil betyde, at mennesker med og uden handicap kommer til at mødes oftere i de naturlige fællesskaber, som skabes i skoler og på arbejdspladser. Og når vi mødes og lærer hinanden at kende, skaber vi samtidig et bedre grundlag for en fællesskabsfølelse baseret på gensidig respekt og sympati.

De store reformer understøtter dermed de holdningsændringer, som spiller en vigtig rolle i arbejdet med at fremme inklusion af mennesker med handicap.

Regeringen gennemfører desuden i 2013 en kampagne, som skal øge kendskabet til mennesker med handicap og skabe forståelse og respekt for deres rettigheder.

Kampagnen skal også medvirke til at bekæmpe stereotyper og fordomme i forhold til mennesker med handicap, blandt andet via en målrettet medie- og undervisningsindsats overfor børn og unge.

'Det er ikke et handicap...'

Kampagnen udfordrer fordomme og sætter spot på mennesker med handicaps evner, ressourcer og alt det andet, der ikke har noget med funktionsnedsættelsen at gøre.

Alle kan på Facebook fortælle deres egne historier om at leve livet fuldt ud - uanset handicap. De gode historier bliver spredt med en kampagnebus, som turnerer i hele landet.

Læs mere på facebook.com/deterikkeethandicap

Men regeringen ønsker at gøre endnu mere for at fjerne kulturelle og holdningsmæssige barrierer for, at mennesker med handicap i højere grad kan deltage i og bidrage til fællesskabet. Ikke mindst fordi opbygning af gensidig respekt og nedbrydelse af fordomme er helt centrale redskaber i arbejdet for at forebygge diskrimination mod mennesker med handicap.

Flyt holdninger og gør op med fordomme

Regeringen vil udvikle en langsigtet strategi, som skal fremme en positiv holdningsændring i samfundet og forbedre grundlaget for et ligeværdigt møde mellem mennesker med og uden handicap i alle samfundets sfærer.

Strategien skal udvikles i tæt samarbejde med centrale, relevante aktører på handicapområdet. Arbejdet forankres derfor hos Det Centrale Handicapråd.

Derfor igangsættes et arbejde, som skal resultere i en langsigtet strategi for holdningsændringer i forhold til mennesker med handicap.

Regeringen ønsker også at sætte særligt ind overfor diskrimination af mennesker med handicap. Diskrimination af enhver form er helt uacceptabelt.

Regeringen vil derfor udvide mandatet hos den nyoprettede antidiskriminationsenhed på integrationsområdet. Antidiskriminationsenheden vil få mandat til også at beskæftige sig med diskrimination overfor mennesker med handicap.

Antidiskriminationsenhed på handicapområdet

Social-, Børne- og Integrationsministeriet nedsætter en antidiskriminationsenhed, som skal sætte fokus på diskrimination og forskelsbehandling – både overfor nydanskere og overfor mennesker med handicap.

Enheden skal blandt andet undersøge omfanget og karakteren af diskrimination mod mennesker med handicap og tilrettelægge indsats, der skal forebygge og mindske omfanget af diskrimination mod mennesker med handicap. Antidiskriminationsenhedens arbejde skal koordineres med andre handicappolitiske tiltag målrettet ligebehandling og forebyggelse af diskrimination.

Desuden har social-, børne- og integrationsministeren igangsat en national kortlægning af hadforbrydelser, der blandt andet skal se på, i hvilket omfang der begås forbrydelser, hvor det er ofrets handicap, der er udslagsgivende. Arbejdet i antidiskriminationsenheden skal ses i sammenhæng med denne kortlægning.

Også på sundhedsområdet arbejder regeringen for at fremme ligebehandling og lige muligheder for mennesker med handicap – eksempelvis i arbejdet med regeringens langsigtede mål om øget lighed i sundhed.

Lighedsambassadørkorps

Invitationen til at blive lighedsambassadør gælder alle: Borgmestre, patientforeningsformænd, fagfolk og helt almindelige borgere. Hver ambassadør skal gøre rede for tre konkrete tiltag, som de har sat eller vil sætte i værk for at forbedre ligheden i sundhed.

Handicapperspektivet er også repræsenteret i ulighedsdiskussionen, og flere ambassadører har fokus på lige adgang til sundhed for mennesker med handicap.

Læs mere på www.lighedsambassadør.dk

Et helt konkret initiativ er udpegelsen af lighedsambassadører på sundhedsområdet. Ministeren for sundhed og forebyggelse har således inviteret alle interesserede til at blive lighedsambassadører og forpligte sig til at tilslutte sig en fælles indsats mod ulighed i sundhed.

ØGET INKLUSION I CIVILSAMFUNDET OG KULTURLIVET

Målsætning: Fællesskabet mellem mennesker med og uden handicap skal styrkes gennem nye alliancer mellem civilsamfundets aktører og gennem bedre adgang til kulturtilbud.

Deltagelse i foreninger enten som medlem eller som frivillig lukker op for nye fællesskaber og netværk. Samtidig giver et fælles engagement, talent eller interesseområde det bedst mulige udgangspunkt for et ligeværdigt møde mellem mennesker, uanset om de har et handicap eller ej. Ved at styrke mangfoldigheden i civilsamfundets mange fællesskaber kan vi derfor tage et stort og vigtigt skridt i retning af et mere inkluderende og ligeværdigt samfund.

Regeringen har en plan for aktivt medborgerskab i forpligtende fællesskaber.

Sammen med den frivillige verden har regeringen udarbejdet et nyt charter for samspillet mellem den frivillige verden og det offentlige. Mennesker med handicap og deres organisationer vil også blive hørt og inddraget i den kommende implementering af frivillighedscharteret.

Charteret betoner forskellige former for frivillighed og sætter fokus på, at alle har noget at bidrage med. Den frivillige verden og det offentlige skal gennem dialog skabe rammerne for den enkeltes og det fælles engagement, så endnu flere bliver aktive medborgere.

Nyt frivillighedscharter

Charter for samspillet mellem den frivillige verden og det offentlige udstikker nye visioner og rammer for samarbejdet. Charteret har blandt andet fokus på mangfoldigheden i den frivillige verden og potentialet i et øget samarbejde og en forbedret gensidig dialog mellem den frivillige verden og det offentlige.

Læs mere på www.frivilligcharter.dk

Partnerskaber med civilsamfundet på sundhedsområdet

Danskernes sundhed er et fælles anliggende, som forudsætter inddragelse og medansvar hos såvel borgere som civilsamfund.

Derfor vil ministeren for sundhed og forebyggelse afsætte 120 mio. kr. til at indgå partnerskaber med frivillige foreninger, private aktører og erhvervslivet. Partnerskaberne skal via konkrete initiativer og tiltag understøtte de nationale mål for danskernes sundhedstilstand de næste 10 år.

På sundhedsområdet har regeringen taget initiativ til en partnerskabsstrategi, hvor frivillige foreninger, private aktører og erhvervslivet indgår konkrete partnerskaber for at understøtte opfyldelsen af de nationale mål for udviklingen i danskernes sundhed.

Partnerskabsstrategien er et led i kampen mod ulighed i sundhed, hvor regeringen vil sætte nationale mål for udviklingen i danskernes sundhedstilstand de næste 10 år.

Regeringen har et ønske om, at fremtidens velfærdsløsninger fremover findes i et meget tættere samspil med civilsamfundet og med afsæt i et meget tættere samarbejde med borgerne.

Samskabelse bliver et bærende begreb i fremtidens velfærdsudvikling. Når offentlige aktører går sammen med frivillige/frivillige foreninger om at løse en opgave, bidrager begge parter med deres unikke kompetencer. Det er samskabelse og betyder, at summen af indsatsen bliver større end det, de enkelte parter hver især bringer til opgaven.

De danske handicaporganisationer er kendetegnet ved at være velorganiserede og vidende, have en stor medlemskare og nå bredt ud til mennesker med handicap. Derfor er de vigtige aktører i forhold til at skabe en helhedsorienteret indsats for mennesker med handicap.

Via nye alliancer og et forbedret samarbejde med civilsamfundets andre aktører kan handicaporganisationerne i endnu højere grad end i dag bidrage til at understøtte borgernes deltagelse i samfundslivet og styrke deres selvbestemmelse og dermed deres muligheder for at tage personligt ansvar.

Regeringen ønsker at sætte fokus på, hvordan civilsamfundets rolle på handicapområdet kan styrkes. Derfor nedsættes en tænketank, som skal udarbejde en strategi for skabelse af nye alliancer i civilsamfundet, som skal understøtte inklusionen af mennesker med handicap. Tænketanken får samtidig mandat til se på, hvordan samskabelsesdagsordenen på handicapområdet kan styrkes.

Nye alliancer i civilsamfundet

Regeringen nedsætter en tænketank, som skal udforme en strategi for nye alliancer mellem handicaporganisationerne og det øvrige civilsamfund.

Målet er at bruge handicaporganisationernes og det øvrige civilsamfunds kompetencer til at bygge bro mellem mennesker med handicap og den frivillige verden og understøtte samskabelsesdagsordenen på handicapområdet.

Danske Handicaporganisationer vil stå i spidsen for tænketankens arbejde.

Civilsamfundet har en vigtig rolle at spille i forhold til at skabe et åbent og gensidigt givende møde mellem mennesker med og uden handicap. For engagerede frivillige kan give mennesker med handicap nye muligheder for et aktivt og selvstændigt liv baseret på fælles interesser.

Best Buddies...

... danner venskaber mellem udviklingshæmmede og ikke-udviklingshæmmede i alle aldre.

Venskaber er glæde, oplevelser og gensidig respekt, og en ven er én man kan grine med og stole på.

Læs mere på www.bestbuddies.dk

SUS's projekt med it-frivillige, der underviser beboere i botilbud i it, så de kan bruge sociale medier og Skype til at kommunikere med venner og familie.

Det er der allerede mange gode eksempler på - fx Landsforeningens LEV's venskabsprojekt 'Best Buddies' til udviklingshæmmede.

Et andet godt eksempel er Socialt Udviklingscenter

Der er et stort potentiale i at videreudvikle den gode, interessebaserede kontakt mellem mennesker med og uden handicap. Derfor ønsker regeringen at styrke og kvalificere den frivillige indsats på handicapområdet ved at gøre brug af frivilliges særlige kompetencer – både professionelle og mere private/livsfasebaserede kompetencer.

Regeringen vil derfor oprette en pulje, som kan understøtte udviklingen af den frivillige indsats, så de frivillige i endnu højere grad kan bidrage til at fremme social inklusion og oplevelsen af øget livskvalitet for mennesker med handicap.

Frivillig faglighed

Social-, børne- og integrationsministeren vil oprette en pulje, som skal styrke og kvalificere den frivillige indsats på handicapområdet ved at gøre brug af frivilliges særlige professionelle eller private kompetencer.

Puljen skal samtidig understøtte socialt ansvarlige private virksomheder i at sætte øget fokus på frivillighed på handicapområdet.

For mange mennesker er deltagelse i kulturlivet et vigtigt element i et godt og aktivt liv. Samtidig kan det at mødes om kulturelle begivenheder eller deles om fælles medieoplevelser danne ramme for et ligeværdigt, interessebaseret møde mellem mennesker. Derfor er det også en væsentlig målsætning for regeringen at sikre, at mennesker med handicap har mulighed for at deltage i kulturlivet på lige fod med alle andre – en målsætning, som i øvrigt også går igen i principperne i FN's handicapkonvention.

Muligheden for at deltage afhænger af den fysiske tilgængelighed til kulturinstitutioner og andre kulturtilbud. Men det er også vigtigt, at der udvikles og tilbydes handicaptilgængelig formidling af fx udstillinger på museerne. Derfor har Kulturministeren igangsat tre nye initiativer, som skal lette adgangen til kulturlivet for mennesker med handicap.

Lettere adgang til kulturtilbud

- Tilgængelighedsmærkning af kulturinstitutioner: Kulturministeren igangsætter en kampagne, hvor statslige kulturinstitutioner og statsanerkendte museer får tildelt mærker efter en standardiseret, anerkendt skala, som viser tilgængeligheden til den enkelte institution for de syv definerede handicapgrupper.
- Styrket formidling: Kulturministeren vil samle og udbrede best practice-eksempler på mobilteknologiske løsninger, som kan styrke museernes formidling til brugergrupper med særlige behov.
- Bedre filmoplevelser: I samarbejde med Det Danske Filminstitut igangsætter kulturministeren forsøg med synstolkning og tekstning af nye danske film i udvalgte biografteater for at skabe bedre filmoplevelser for mennesker med syns- og hørehandicap.

Regeringen ønsker herudover at understøtte mennesker med handicap i at gøre brug af de public service-tilbud i TV og radio, som vi alle er fælles om. Regeringen vil derfor løbende have fokus på, at DR's og TV 2's public service-tilbud til mennesker med handicap forbedres i takt med, at der udvikles nye teknologiske muligheder for formidling.

DEMOKRATISK DELTAGELSE

Målsætning: Mennesker med handicap skal have lettere ved at gøre brug af deres demokratiske rettigheder.

Muligheden for at deltage aktivt i demokratiet og gøre sin stemme gældende er en helt grundlæggende rettighed i det danske samfund. Derfor er lige adgang til deltagelse i samfundslivet, ikke mindst det politiske og offentlige liv, også en vigtig målestok for inklusion og ligebehandling af mennesker med handicap.

Ikke alle mennesker med handicap har samme muligheder for at bidrage til og deltage i demokratiet som mennesker uden handicap. Det kan skyldes konkrete barrierer i omgivelserne – eksempelvis i form af manglende fysisk adgang til at deltage i demokratiske forsamlinger, offentlige møder eller valg handlinger, eller manglende fokus på handicap-tilgængelighed i bred forstand, fx når der afholdes møder, udarbejdes informations- og valgmaterialer.

Der har gennem mange år været sat fokus på disse udfordringer, og der er udviklet og udbredt en række redskaber og løsninger, som understøtter mennesker med handicap i at deltage aktivt i samfundslivet og demokratiet.

Et godt eksempel er Social-, Børne- og Integrationsministeriets medborgerskabsprojekt, som giver mennesker med kognitive funktionsnedsættelser viden om medborgerskab og egne rettigheder og færdigheder til at bruge denne viden.

Medborgerskabsprojektet

Socialstyrelsen har udviklet en undervisningspakke til de særligt tilrettelagte ungdomsuddannelser (STU). Undervisningen giver deltagerne kendskab til deres rettigheder og redskaber til at bruge dem som aktive medborgere i samfundet.

"Det var det bedste, vi har lært om – fordi det handler om vores liv. Men også svært, fordi man pludselig skal være voksen og sige, hvad man mener"

Udsagn fra ung mand på STU

Et andet eksempel er kvalitetsmodellen for det sociale tilsyn. Fremover vil det blandt andet indgå i vurderingen af de sociale tilbud, om de medvirker til, at borgerne opnår de sociale kompetencer, der skal til for at kunne indgå i sociale relationer og leve et selvstændigt liv.

Mestringskurser for mennesker med udviklingshæmning

Social-, børne- og integrationsministeren ønsker at støtte flere mennesker med udviklingshæmning i at kende deres rettigheder og deltage som aktive medborgere.

Det sker ved at videreudvikle de undervisningsforløb, som er udviklet i Medborger-skabsprojektet til de særligt tilrettelagte ungdomsuddannelser, så de kommer en bredere målgruppe til gavn.

Demokratisk deltagelse handler altså også om at deltage i og få indflydelse på de helt nære beslutninger, som har stor betydning i hverdagen. Beslutninger, der for en stor dels vedkommende træffes af kommunerne, som har ansvaret for at tilrettelægge den handicappolitiske indsats på en række centrale områder.

For at sikre, at mennesker med handicap bliver hørt i de lokalpolitiske processer, er der nedsat handicapråd i alle landets kommuner, som rådgiver kommunalbestyrelsen i handicappolitiske spørgsmål og kan komme med forslag til udviklingen på området. I handicaprådene sidder både repræsentanter for handicaporganisationerne i kommunen og repræsentanter udpeget af kommunen. Regeringen ønsker at styrke handicaprådene for derigennem at understøtte det lokalpolitiske arbejde på handicapområdet.

Styrkelse af de kom- munale handicapråd

Social-, børne- og integrationsministeren lancerer et projekt, som skal give handicaprådenes medlemmer inspiration og sparring til arbejdet i handicaprådene.

Socialstyrelsen vil i 2014 afholde to undervisnings- og netværksdage i hver region, hvor alle handicaprådenes medlemmer er velkomne, og vil desuden etablere et elektronisk netværk for handicaprådene, hvor de løbende kan få rådgivning og inspiration.

I den almene boligsektor er beboerdemokratiet et nøgleområde. Beboerdemokratiet sikrer beboerne indflydelse og medbestemmelse på beslutninger, der vedrører deres hverdag. Et velfungerende beboerdemokrati fordrer imidlertid, at der ikke findes barrierer for beboernes mulighed for aktivt at deltage i beboerdemokratiet. For personer med handicap kan dette omfatte såvel fysiske som kommunikative barrierer.

Regeringen ønsker derfor at understøtte mennesker med handicaps muligheder for at deltage i beboerdemokratiet.

Deltagelse i beboer- demokratiet

Ministeren for by, bolig og landområder vil undersøge, om der er fysiske og kommunikative barrierer for, at mennesker med handicap kan deltage i beboerdemokratiet i almene boliger.

Nemmere adgang til valg handlinger

Regeringen fremsætter et lovforslag, som giver vælgere med varigt eller midlertidigt nedsat funktionsevne mulighed for efter ansøgning at afgive deres stemme på et andet afstemningssted end det, de er tilknyttet på valglisten. Ændringen af afstemningssted skal være begrundet i vælgerens nedsatte funktionsevne.

Samtidig vil regeringen igangsætte et langsigtet arbejde for at sikre, at flere vælgere med handicap får mulighed for at stemme uden hjælp fra andre og derved få forbedret deres stemmehemmelighed – eksempelvis ved at ændre på stemmesedlens udformning eller tilbyde særlige hjælpemidler, der kan understøtte valg handlingen.

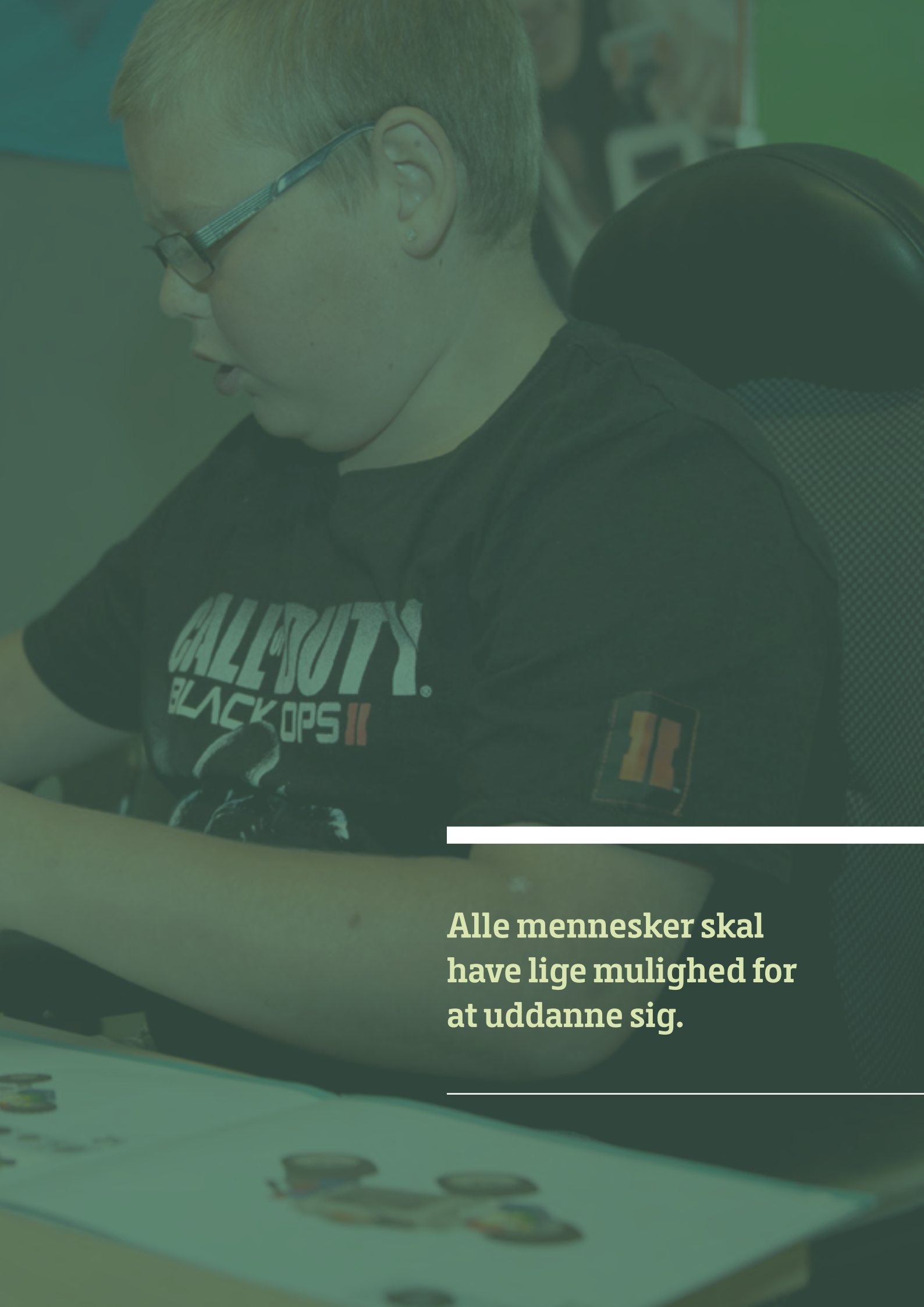
Muligheden for og retten til at deltage aktivt i demokratiet og gøre sin stemme gældende handler jo ikke mindst om retten til at afgive sin stemme for at få indflydelse på de politiske beslutninger, der påvirker hele samfundet.

Men også når det gælder deltagelse i valg handlinger, er der stadig rum for forbedring, ikke mindst i lyset af de mange nye muligheder, som den teknologiske udvikling byder på.

Regeringen vil derfor løbende have fokus på, hvordan adgangen til at deltage i valg handlinger kan understøttes, så mennesker med handicap på lige fod med andre kan bidrage til og få indflydelse på det danske demokrati.

UDDANNELSE

A young person with short blonde hair and glasses is sitting at a desk, looking down at a computer monitor. They are wearing a black t-shirt with "CALL OF DUTY BLACK OPS II" printed on it. The background is slightly blurred, showing other people in a room. The image has a dark green overlay.

**Alle mennesker skal
have lige mulighed for
at uddanne sig.**

Skolen er et markant omdrejningspunkt i børns udvikling og forberedelse til at være en del af et mangfoldigt samfund. Det er en grundværdi for folkeskolen, at den skal være indrettet, så der er plads til alle børn i fællesskabet. Skolen skal udfordre alle elever, så de bliver så dygtige, de kan, og sikre alle elever et højere fagligt udbytte af undervisningen – uanset hvilke forudsætninger det enkelte barn kommer med.

Skolen skal også udvikle børns personlige og sociale kompetencer, så alle børn bliver engagerede medborgere i et levende demokrati. Et vigtigt element i denne dannelsesdagsorden er at give børn og unge et godt afsæt til at respektere forskellighed og sætte pris på mangfoldighed i samfundet. Derigennem styrkes grundlaget for ligeværdig inklusion af alle børn i skolens fællesskab.

Regeringen ønsker at understøtte denne udvikling. Derfor er der sat en ambitiøs dagsorden om omstilling til øget inklusion i folkeskolen. Flere elever med særlige behov skal inkluderes i den almindelige undervisning, samtidig med at elevernes faglige resultater forbedres, og deres trivsel fastholdes. Inklusion handler om barnets oplevelse af at være en værdifuld deltager i det sociale og faglige fællesskab, og det er centralt for at lære noget og for at udvikle sig.

Undervisningen og den specialpædagogiske indsats i grundskolen skal give flere unge med handicap mod på at påbegynde en ungdomsuddannelse, fordi en uddannelse i dag er en af forudsætningerne for at komme godt videre i livet. Det er regeringens mål, at Danmarks børn og unge skal være den bedst uddannede generation i Danmarks-historien.

Regeringens målsætning er, at 95 pct. af alle unge skal gennemføre mindst en ungdomsuddannelse, og 60 pct. af alle unge skal gennemføre en videregående uddannelse. Kvaliteten af uddannelserne skal være høj, uanset hvilken ungdomsuddannelse de unge vælger. Og alle unge skal udfordres og løftes mest muligt i forhold til deres forudsætninger og potentiale.

De nyeste tal viser, at 92 pct. af en ungdomsårgang forventes at gennemføre mindst en ungdomsuddannelse. Nu skal vi have de sidste med, og regeringen vil derfor give uddannelserne et kvalitetsløft. Målet er at sikre, at alle unge får de centrale faglige kompetencer, der er nødvendige på arbejdsmarkedet og i de videregående uddannelser, og at alle får udfoldet deres potentiale i endnu højere grad.

I ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser øges specialiseringen. Det giver større behov for individuel

kompenation, men der skal samtidig ses på mulighederne for at bygge videre på erfaringerne med inklusion i folkeskolen – også ved at udnytte de mange muligheder, den teknologiske udvikling giver.

Regeringen ønsker samtidig, at voksne skal have gode muligheder for at opkvalificere og omskole sig, så de har de kvalifikationer, der er brug for. Det gælder også de voksne med handicap, som ikke kom med på uddannelsesvognen i første omgang.

En målrettet indsats for at få flere mennesker med handicap gennem uddannelsessystemet understøtter den fortsatte implementering af handicapkonventionens artikler om retten til uddannelse i det almindelige uddannelsessystem, retten til et selvstændigt liv og til at være inkluderet i samfundet og retten til at kunne tjene til livets ophold ved beskæftigelse.

ØGET INKLUSION I FOLKESKOLEN

Målsætning: I 2015 er andelen af elever i almindelig undervisning forøget til 96 pct.

Regeringen ønsker en folkeskole, der på alle måder afspejler den mangfoldighed, der er i samfundet. En folkeskoleklasse skal være for alle, og det er afgørende, at alle børn oplever, at de er værdsat og velkomne i folkeskolen. Alle skal opleve at være en del af det børnefællesskab, der er i en skoleklasse.

Regeringen og kommunerne har i aftalen om kommunernes økonomi for 2013 fastlagt en klar ambition om inklusion i folkeskolen. Det er målet, at flere børn skal inkluderes i den almindelige undervisning, at det faglige niveau skal forbedres, og at elevernes trivsel skal fastholdes.

Som grundlag for arbejdet med øget inklusion har regeringen gennemført en lovændring om en inkluderende folkeskole. Med en ny afgrænsning af specialundervisningen er der skabt mere fleksible rammer for skolernes tilrettelæggelse af den inkluderende undervisning.

Regeringen og KL vil følge kommunernes omstillingsproces til øget inklusion og har iværksat en repræsentativ undersøgelse i 12 kommuner i perioden 2013-2015. Undersøgelsen skal dokumentere elevernes faglige resultater og trivsel og skal have fokus på kompetenceudvikling, inklusionsfremmende styringsmodeller og opbakning til inklusion.

For at understøtte målsætningen om inklusion er der iværksat en række initiativer, der skal understøtte kommunernes omstilling.

Udviklingsprojekter om inklusion

- Udvikling og afprøvning af indsatser, hvor eleverne støtter et inkluderende læringsmiljø uden for undervisningen, fx ved at klassekammerater eller ældre elever støtter elever med særlige behov.
- Udvikling og afprøvning af eksemplariske undervisningsforløb med fokus på undervisningsdifferentiering og elever med særlige behov. Projektet er koncentreret om dansk og matematik i 5. klasse.
- Udviklingsprojekt med fokus på, hvordan de enkelte fagområder kan bidrage til inkluderende undervisningsmiljøer for alle skolens elever.
- Udvikling og afprøvning af læringsforløb for elever med særlige behov, som gennem sociale mestringsstrategier kan indgå i den almindelige undervisning.
- Udvikling og afprøvning af et opkvalificeringsforløb for lærere, som skal styrke deres viden om inklusion og elevformidling i undervisningen.
- Undersøgelse af nye digitale læringsformer og pædagogik, som skal styrke inklusion og undervisningsdifferentiering og udvikling af konkrete læremidler, som skal stilles til rådighed for skoler og kommuner.
- Kortlægning af større kommunale udviklingsprojekter med henblik på at samle viden om kommunernes indsatser for øget inklusion.
- Ph.d.-projekt, som skal styrke vidensgrundlaget om inklusion. Med afsæt i forskning udvikles guidelines til kommunerne for eksemplarisk planlægning, gennemførelse og evaluering af projekter om inklusion.

Regeringen har etableret Inklusionsudvikling, en udgående konsulentenhed under Undervisningsministeriet, der skal understøtte kommunernes omstilling til øget inklusion på dagtilbuds-, skole- og fritidstilbudsområdet.

Derudover skal det nye Ressourcecenter for Inklusion og Specialundervisning skabe overblik over og gøre eksisterende viden anvendelig og udvikle ny viden om inkluderende læringsmiljøer.

Inklusionsudvikling arbejder tæt sammen med Ressourcecenter for Inklusion og Specialundervisning om at indsamle, udvikle og udbrede viden om, hvordan der kan skabes inkluderende børnefællesskaber og læringsmiljøer i praksis. Samarbejdet betyder blandt andet, at der er etableret en fælles hjemmeside (www.inklusionsudvikling.dk) og et vidensnetværk, som skal skabe overblik over igangværende undersøgelser samt forsøgs- og udviklingsprojekter. Derigennem kan den viden, som skabes lokalt, gøres generel, så andre kan drage nytte af erfaringerne.

FOLKESKOLEN SKAL UDFORDRE ALLE ELEVER

Målsætning: Folkeskolen skal udfordre alle elever, så de bliver så dygtige, de kan.

Alle børn i folkeskolen skal have en god undervisning, hvor det enkelte barns muligheder og evner bliver udviklet mest muligt.

Regeringen vil sikre kvaliteten af undervisningstilbuddene til de børn, der har så omfattende undervisningsmæssige behov, at de ikke har mulighed for at være en del af den almindelige undervisning, så også disse børn udfordres og bliver så dygtige, de kan. Det gælder både børn, der får specialundervisning i specialskoler og specialklasser, og anbragte børn og unge, som får undervisning på anbringsstedets skoler, også kaldet interne skoler.

Alle børn skal have et fyldestgørende undervisningstilbud – også børn med særlige undervisningsmæssige behov. Derfor har regeringen stort fokus på tidlig afdækning af særlige undervisningsmæssige behov. Målet er at udvikle

Fokus på børn med særlige undervisningsbehov

Undervisningsministeren har igangsat tre initiativer, som skal sikre kvaliteten af undervisningen af børn, der ikke går i den almindelige folkeskole:

- Et projekt, som skal udvikle og afprøve kvalitetsindikatorer for undervisningen på specialskoler.
- Et ph.d.-projekt, som skal sikre forskningsbaseret viden om samarbejdet mellem specialtilbud og almindelige folkeskoler.
- Et projekt, som skal understøtte de interne skoler i at løfte kvaliteten i undervisningen, så flere anbragte unge får en videre uddannelse end grundskolen.

redskaber, som tidligt kan give input til fokusområder i undervisningen og dermed hjælpe børn med særlige undervisningsmæssige behov, så de kan være en del af den almindelige undervisning.

Der skal gøres en særlig indsats, så der så tidligt som muligt sættes målet ind i forhold til vanskeligheder med at læse, regne og forstå sprog, da støtte på disse centrale områder er afgørende for, at eleverne kan få det ønskede udbytte af undervisningen. Det kan samtidig forebygge, at elever med disse vanskeligheder får behov for specialundervisning.

Tidlig identifikation af læse-, regne- og sprogvanskeligheder

Undervisningsministeren udvikler nye redskaber, som skal sikre den bedst mulige støtte til børn, som har svært ved sprogforståelse eller ved at læse og regne:

- Et tværgående screeningsredskab af sprogforståelse, som skal sikre løbende støtte til elever, som viser tegn på sprogvanskeligheder, suppleret af eksemplariske undervisningsforløb for tilrettelæggelsen af arbejdet med sprogforståelse.
- En ordblindetest, der kan identificere elever med ordblindhed på tværs af uddannelser – fra grundskolens mellemtrin over ungdomsuddannelserne til de videregående uddannelser. Testen skal give et fælles fagligt og solidt grundlag for ordblindes deltagelse i uddannelses-systemet på lige fod med alle andre.
- En test af regnevanskeligheder, som kan anvendes fra indskoling, samt udvikling af vejledninger til indsatsen for talblinde elever i hele skoleforløbet.

FLERE SKAL HAVE EN UDDANNELSE

Målsætning: 95 pct. af en ungdomsårgang skal gennemføre mindst en ungdomsuddannelse, og 60 pct. af en ungdomsårgang skal gennemføre en videregående uddannelse.

Alle, der har evnerne til det, skal opfordres til og gives mulighed for at tage en uddannelse. En øget uddannelsesgrad blandt mennesker med handicap er et vigtigt skridt i retning af at opfylde målsætningen om inklusion, ligebehandling og lige muligheder.

Der gøres allerede i dag meget for at sikre, at uddannelsessøgende med handicap kan deltage i de almindelige uddannelser på alle niveauer. For at nå regeringens målsætning om den bedst uddannede generation nogen sinde, hvor alle uddannelsessøgende udfordres til at udfolde deres fulde potentiale, er der fortsat behov for at have fokus på at udvikle nye løsninger, som kan komme de uddannelsessøgende til gode. Fx kan udvikling af både nye pædagogiske metoder og nye løsninger for tilgængelighed af tekster komme alle uddannelsessøgende til gode i form af bedre forberedelse og større udbytte af undervisningen.

Regeringen vil derfor tage yderligere skridt til en øget og bedre inklusion på ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser ved at gennemføre en undersøgelse af de eksisterende støtteordninger, der skal sikre, at de midler, der anvendes på at understøtte muligheder for at tage en uddannelse, anvendes mest hensigtsmæssigt.

Gennemgang af eksisterende støtteordninger

Med en målsætning om øget og bedre inklusion af uddannelsessøgende med handicap på ungdomsuddannelserne og de videregående uddannelser nedsættes en tværministeriel arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra Uddannelses-, Undervisnings- og Finansministeriet, der i dialog med centrale aktører på området skal gennemgå de eksisterende støtteordninger til uddannelsessøgende med handicap med henblik på fremover at indrette støtteordningerne på den mest hensigtsmæssige måde inden for den gældende økonomiske ramme. Den tværministerielle arbejdsgruppe vil foruden dialog med centrale aktører på området inddrage konklusionerne fra Sammenslutningen af Unge med Handicaps Ekspertcamp i maj 2013 i arbejdet.

Studiehverdagen for unge med behov for undervisningsmaterialer på andre medier, især uddannelsessøgende med ordblinde- og synsvanskeligheder, skal gøres nemmere, fx ved at udnytte den teknologiske udvikling bedre, så det sikres, at undervisningsmaterialer på uddannelsesinstitutionernes undervisningsportaler er i tilgængelige formater.

Regeringen vil derfor forbedre støtten til elever og studerende med skrive-, læse- og synsvanskeligheder.

Tekster til alle

Undervisningsministeren og uddannelsesministeren gennemfører en analyse af uddannelsesinstitutionernes brug af forskellige tekstformater på fx undervisningsportaler og biblioteksløsninger.

Samtidig udarbejdes brugervenlige vejledninger i valg af formater, som blandt andet beskriver, hvordan forskellige formater kompenserer og spiller sammen med forskellige hjælpemidler.

Mange unge med Aspergers syndrom gennemfører et ordinært gymnasialt forløb som enkeltintegrerede elever i de almindelige klasser.

En afgrænset gruppe af unge med Aspergers syndrom har imidlertid behov for at være i klasser med få deltagere og en meget struktureret skoledag for at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse.

Siden 2007 har der været gennemført forsøg med sådanne særklasser.

Regeringen vil på baggrund af erfaringerne fra disse forsøg gøre muligheden for etablering af særklasser for elever med Aspergers syndrom permanent.

Særlige gymnasieforløb for elever med Aspergers syndrom

Undervisningsministeren vil permanentgøre ordningen med særlige aspergerklasser i STX og HF, målrettet elever som ikke kan enkeltintegreres i de almindelige gymnasieforløb.

FLERE SKAL DELTAGE I VOKSEN- OG EFTERUDDANNELSE

Målsætning: Voksne med handicap skal have gode muligheder for at opkvalificere sig, så de har de kvalifikationer, der er brug for.

Kravene på arbejdsmarkedet udvikler sig hele tiden og i mange sektorer i rivende hast. Derfor vil der også for mange voksne mennesker være behov for uddannelse og opkvalificering for at kunne opnå eller bevare en tilknytning til arbejdsmarkedet. Men nogle mennesker med handicap har brug for særlig støtte for at kunne gennemføre en voksen- eller efteruddannelse.

Regeringen ønsker derfor at skabe overblik over mulighederne for at deltage i forskellige former for voksen- og efteruddannelse for mennesker med handicap. På den baggrund kan vi arbejde for at sikre et velfungerende og smidigt system,

som støtter voksne med handicap i at få eller bevare tilknytning til arbejdsmarkedet og dermed opnå øget økonomisk og personlig uafhængighed.

Analyse af voksen- og efteruddannelsesområdet

Regeringen nedsætter en tværministeriel arbejdsgruppe, som skal kortlægge VEU-områdets udfordringer i relation til inklusion af mennesker med handicap. Arbejdsgruppen skal desuden komme med forslag til, hvordan ansvaret bedst kan varetages på de forskellige områder og med langsigtede forslag til, hvordan VEU-området kan udvikles inden for de eksisterende økonomiske rammer.

BESKÆFTIGELSE

**Flere mennesker med
handicap skal realisere
deres potentiale gennem
et aktivt arbejdsliv.**

Beskæftigelse er et væsentligt element for, at mennesker med handicap kan deltage i og bidrage til samfundslivet på lige fod med andre. For langt de fleste mennesker forbedres muligheden for et godt liv gennem arbejde, og det er vigtigt for børn at opleve deres forældre som ligeværdige deltagere i samfundslivet.

Der er færre mennesker med handicap eller et længerevarende helbredsproblem, som er i beskæftigelse, end mennesker uden handicap. For mennesker med handicap eller længerevarende helbredsproblem var beskæftigelsesandelen 43,9 pct. i 2012 mod 77,5 pct. blandt mennesker uden handicap eller længerevarende helbredsproblem.

Det ønsker regeringen at ændre. Der er nemlig mange gevinster at høste ved, at flere mennesker med handicap kommer i beskæftigelse. Selv en begrænset arbejdsevne er af stor værdi, både for samfundet og for den enkelte. Samtidig er et mangfoldigt og rummeligt arbejdsmarked med til at skabe naturlige og ligeværdige fællesskaber mellem mennesker med og uden handicap og dermed understøtte både respekt for forskellighed og ligebehandling i samfundet.

Regeringen ønsker derfor at øge arbejdsmarkedstilknytningen for mennesker med handicap og sikre, at virksomhederne, jobcentrene og den enkelte borger sammen bidrager til øget beskæftigelse. For både jobcentre, virksomheder og den enkelte med handicap har ansvar for, at det det kan lade sig gøre.

Regeringen gennemfører store reformer af beskæftigelsesområdet, der blandt andet skal give flere mennesker med handicap bedre mulighed for at bidrage til samfundet.

Det store arbejde med at udrulle reformerne har som et af flere vigtige mål at bringe flere mennesker med handicap væk fra passiv forsørgelse og ind i beskæftigelse.

Dette mål understøtter den fortsatte implementering af handicapkonventionen om retten til at kunne tjene til livets ophold ved beskæftigelse, som man selv frit vælger eller påtager sig på et arbejdsmarked og i et arbejdsmiljø, der er åbent, inkluderende og tilgængeligt for mennesker med handicap.

REFORMER, DER FÅR FLERE I ARBEJDE

Målsætning: Flest mulige mennesker skal i beskæftigelse, færre skal på førtidspension.

Regeringen har gennemført store reformer, der på forskellig vis understøtter intentionerne om, at flere mennesker med handicap skal ind på arbejdsmarkedet. Både reformen af førtidspension og fleksjob og kontanthjælpsreformen er rettet mod, at flere mennesker med nedsat arbejdsevne skal i arbejde. Lovforslagene er vedtaget, men den fulde effekt af reformerne såvel økonomisk som holdningsmæssigt rækker ud i fremtiden.

I stedet for passiv forsørgelse skal flere have tilknytning til arbejdsmarkedet og adgang til at forsørge sig selv. Den danske beskæftigelsesindsats er ens for alle.

Der er ikke er noget parallelt system, som regulerer indsatsen for mennesker med handicap. De store reformer, som gennemføres, omfatter alle.

Beskæftigelsessystemet skal altså understøtte, at alle har mulighed for at finde plads på arbejdsmarkedet, og skelner ikke mellem mennesker, der kan deltage uden støtte på fuld tid, og mennesker, der har brug for en ekstra indsats for at finde fodfæste. Alle skal have mulighed og ansvar for at bidrage til velfærdssamfundet.

Regeringen ønsker en effektiv aktiv beskæftigelsesindsats og vil på sigt gennemføre en gennemgribende reform af beskæftigelsesindsatsen. Derfor har regeringen nedsat et udvalg med Carsten Koch som formand, der skal gennemgå den danske beskæftigelsesindsats.

Mål for beskæftigelsesindsatsen

1. Flere unge skal have en uddannelse.
2. Bedre og mere helhedsorienteret hjælp til ledige på kanten af arbejdsmarkedet – færre personer på førtidspension.
3. Langtidsledigheden skal bekæmpes.
4. En tættere kontakt og styrket dialog med de lokale virksomheder.

Carsten Koch-udvalget...

... skal gennemføre en udredning af beskæftigelsesindsatsen i Danmark og blandt andet komme med anbefalinger til:

- En beskæftigelsesindsats, der hjælper de ledige hurtigst muligt i varig beskæftigelse.
- En meningsfuld beskæftigelsesindsats, der tager udgangspunkt i den enkelte lediges behov.

Udredningen skal både belyse indsatsen for ledige og personer med andre udfordringer end ledighed, herunder ikke-arbejdsmarkedsparete personer på kontanthjælp, sygedagpenge, ledighedsydelse eller revalidering, hvilket kan omfatte mennesker med handicap.

Udvalget skal afdække samarbejdet mellem virksomheder og jobcentrene og komme med konkrete anbefalinger til initiativer, som kan bidrage til at involvere flere private virksomheder i den aktive indsats, herunder fx en forøgelse af udbuddet af private løntilskudspladser og lyst til at tage et større socialt ansvar.

Reform af fleksjob og førtidspension

Det kommunale ansvar for beskæftigelsesindsatsen betyder, at kommunen spiller en helt central rolle i arbejdet med at nå målsætningerne i reformerne, også på førtidspensions- og fleksjobområdet. Kommunernes indsats sker i samarbejde med Specialfunktionen Job og Handicap, som er landsdækkende og har som primær opgave at understøtte kommunernes indsats for mennesker med fysisk eller psykisk handicap, herunder at rådgive nøglepersoner på handicapområdet i kommunerne.

Kommunernes centrale rolle betyder også, at et af omdrejningspunkterne i reformen af fleksjob og førtidspension er en klar målsætning om, at borgerens møde med kommunen skal være koordineret og helhedsorienteret. Intentionen bag reformen er også at komme væk fra et system, hvor mennesker får førtidspension i stedet for at få hjælp til et aktivt liv.

Derfor erstatter nye ressourceforløb førtidspension for personer under 40 år. Kun i tilfælde, hvor det er åbenlyst, at arbejde ikke er muligt, kan der fortsat tilkendes førtidspension til personer under 40 år.

Personer under 40 år skal i stedet have en individuel og helhedsorienteret indsats i ressourceforløb, og der er i højere grad fokus på den enkelte og dennes ressourcer. Borgeren og dennes arbejdsevne er i centrum gennem en tværfaglig indsats, der er tilpasset og målrettet den enkeltes behov.

Regeringen har derfor besluttet, at alle kommuner skal oprette rehabiliteringsteams, som skal understøtte en bedre koordinering af indsatsen og sikre den enkelte borger en helhedsorienteret indsats.

Rehabiliteringsteams

De kommunale rehabiliteringsteams skal sikre en bedre koordinering af indsatsen på tværs af de forskellige forvaltninger og sektorer, så den enkelte borger får en helhedsorienteret indsats, og at de samlede ressourcer anvendes bedst muligt.

Det er helt centralt, at rehabiliteringsteamets arbejde har et beskæftigelses- og uddannelsesfokus, og at indsatsen i videst muligt omfang medvirker til, at den enkelte borger får fodfæste på arbejdsmarkedet.

Omlægningen af fleksjobordningen betyder blandt andet, at arbejdsgiverne alene har lønudgifter for det arbejde, de får udført. Det gør det lettere og mindre bureaukratisk at ansætte personer, der kun kan arbejde i få timer. Mennesker, der kun har en meget begrænset arbejdsevne og derfor kun kan arbejde i få timer, får dermed en adgang til arbejdsmarkedet, som de ikke tidligere har haft.

Flere i fleksjob

En række initiativer skal medvirke til at skabe 13.500 ekstra fleksjob frem mod 2016. De fleksjob, der skal skabes, er både fleksjob med et lille ugentligt timetal og fleksjob med flere ugentlige timer.

For at skabe jobåbninger for personer med en lille arbejdsevne har Fonden for Forebyggelse og Fastholdelse igangsat forsøg med fleksjobbonus til virksomheder, der ansætter en person i fleksjob i 10 timer eller færre om ugen. De første erfaringer med fleksjobbonus tyder på, at mange virksomheder er interesserede i at ansætte medarbejdere med under 10 timers arbejdsevne.

Kontanthjælpsreform

Kontanthjælpsreformen betyder, at aktivitetsparate uddannelses- og kontanthjælpsmodtagere skal have en helhedsorienteret indsats.

Mange oplever i dag at skulle løbe spidsrod mellem de offentlige systemer, og at indsatsen ikke hænger sammen. Det ændrer sig med reformen. Når jobcentret visiterer en borger som aktivitetsparat, skal borgeren have tildelt en koordinerende sagsbehandler. Det skal sikre kontinuitet og sammenhæng i indsatsen for borgeren. Den koordinerende sagsbehandler skal sikre, at indsatsen bliver tværfaglig og koordineret på tværs af de kommunale forvaltninger og andre myndigheder, og at den enkelte får den bedst mulige hjælp til at realisere sit beskæftigelsesmål.

Mennesker, der har været indlagt på grund af psykiske lidelser, skal tilbydes en mentor. Mentoren fungerer som udskrivningskoordinator og hjælper med at gøre overgangen tilbage til hverdagen og mod job eller uddannelse så smidig som muligt. Unge, der deltager i ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov (STU), skal fremover ikke møde til opfølgningssamtaler i jobcentret hver anden måned, og aktivitetsparate unge skal ikke længere stå til rådighed for beskæftigelse, men kun for uddannelse.

Reformen får stor betydning for mennesker med handicap, som i dag udgør en væsentlig del af målgruppen for både førtidspension og fleksjob. Det er regeringens klare forventning, at reformen vil betyde, at langt flere mennesker med handicap får et aktivt arbejdsliv.

SÆRLIGE INDSATSER FOR UDSATTE LEDIGE

Nogle grupper har sværere ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet end andre. Derfor vil regeringen hjælpe udsatte ledige til en tilknytning til arbejdsmarkedet gennem målrettede initiativer. En undersøgelse fra 2009 viser, at eget initiativ i forhold til jobsøgning er den væsentligste årsag til, at mennesker med handicap er i beskæftigelse. Undersøgelsen viser også, at der alligevel er mange ledige med handicap, der ikke har søgt job inden for det seneste år, og som ikke mener, at de selv kan gøre mere for at komme i beskæftigelse.

Undersøgelsen viser samtidig, at ledige med handicap oplever deres funktionsnedsættelse som en barriere for at komme i beskæftigelse, men at mennesker med handicap, der er i beskæftigelse, giver udtryk for, at der på arbejdsmarkedet er rummelighed i forhold til at ansætte mennesker med handicap.

Endelig viser undersøgelsen, at kontakt til arbejdsmarkedet påvirker den enkeltes vurdering af egen arbejdsevne i positiv retning.

Regeringen arbejder sammen med virksomhederne om at finde nye løsninger til at få flere udsatte ledige i arbejde.

Et godt eksempel på samarbejdet er Virksomhedsforum for Socialt Ansvar, som rådgiver beskæftigelsesministeren om virksomhedernes sociale ansvar.

Der er fortsat et stort potentiale i at øge jobsøgningen blandt ledige med handicap og i at gøre den ordinære indsats til omdrejningspunktet for handicapindsatsen. Samtidig har der været fokus på at vende holdningen blandt ledige med handicap fra et barriereperspektiv til et mulighedsperspektiv og at understøtte troen på, at det er muligt at få et job på trods af en given funktionsnedsættelse.

Virksomhedsforum for Socialt Ansvar...

...er et samarbejdsforum af danske erhvervsfolk, som har følgende hovedformål:

- At sætte virksomheders sociale ansvar på dagsordenen i det politiske system.
- At inspirere flere virksomheder til at gøre en indsats for at forebygge, fastholde og indsluse udsatte grupper på arbejdsmarkedet – blandt andet via uddelingen af CSR People Prize til socialt ansvarlige virksomheder.
- At iværksætte nytænkende projekter for udsatte grupper, såsom High:Five (tidligere kriminelle), Route 25 (udsatte unge), samt FleksPiloten (etablering af fleksjob på under 12 timer om ugen).

Projekt inklusion

Psykiatrisk Center Ballerup har iværksat forskningsprojektet INKLUSION for mennesker med psykiske lidelser, da beskæftigelsesgraden for denne gruppe er lav sammenlignet med andre grupper af personer med funktionsnedsættelse.

Projektet løber til juni 2017, og regeringen vil bygge videre på eventuelle gode erfaringer fra projektet for at få flere personer med et psykisk handicap i beskæftigelse.

Regeringen ønsker dog også at understøtte socialøkonomiske virksomheder i at skabe arbejdspladser, som kan rumme mennesker, som har svært ved at opnå fodfæste på arbejdsmarkedet.

Derfor har regeringen igangsat undersøgelser, som dels skal kortlægge socialøkonomiske virksomheder, dels lave en samfundsøkonomisk analyse af disse. Når resultaterne kommer i efteråret 2013 vil de give input til regeringens overvejelser om, hvordan de socialøkonomiske virksomheder bedst understøttes fremover.

Målsætningen om at få flere mennesker med handicap i beskæftigelse har bred politisk opbakning. Derfor har satspuljepartierne gennem en årrække afsat midler til en pulje, som kan understøtte denne målsætning.

Puljemidlerne bruges til at støtte initiativer, der kan fremme, at mennesker med handicap opnår eller bevarer en tilknytning til arbejdsmarkedet. Initiativerne er rettet mod personer med handicap i den arbejdsmarkedsparete alder, som har svært ved at opnå eller fastholde tilknytning til arbejdsmarkedet.

Mennesker med handicap har generelt særlige udfordringer i forhold til læse- og skrivevanskeligheder. SFI's undersøgelse Handicap og Beskæftigelse viser, at 15,3 pct. af gruppen af mennesker med handicap har problemer med at læse eller skrive, mens det samme kun er tilfældet for 6,2 pct. af gruppen af mennesker uden et handicap.

Beskæftigelsen for personer med læse- eller skrivevanskeligheder er desuden generelt væsentligt lavere end for personer uden læse- eller skrivevanskeligheder.

Undersøgelsen viser, at fravær af disse kvalifikationer kan være en barriere for at komme i job eller for at komme i gang med en uddannelse.

Regeringen har derfor på finansloven 2012 afsat 25 mio. kr. til at gennemføre syv initiativer, som er rettet mod læse- og skriveproblemer.

Syv initiativer ser målrettet på læse-/skriveproblemer

1. Let adgang til selvtest
2. Gratis adgang for alle borgere til it-hjælpeværktøjer
3. Modernisering af hjemmeside målrettet ordblinde og læse- og skrivesvage
4. Undervisning af medarbejdere i a-kasser og jobcentre
5. Opsøgende indsats overfor virksomheder
6. Afprøvning af it-værktøjer for unge ordblinde og læse- og skrivesvage
7. Oplysning til borgerne.

Stærkere arbejdsmarkedstilknytning for mennesker med handicap

Satspuljepartierne har i 2013 afsat 12 mio. kr. til en pulje, der skal understøtte arbejdsmarkedstilknytningen for mennesker med handicap.

Der var i 2013 fokus på følgende områder:

- Udvikling og afprøvning af metoder, der gennem lokal forankring medvirker til at øge arbejdsmarkedsdeltagelse for personer med psykiske handicap.
- Inddragelse af civilsamfundet, så lokale organisationer og foreninger kan spille en aktiv rolle for at bringe mennesker med funktionsnedsættelse nærmere arbejdsmarkedet.
- Afprøvning af nye metoder til at styrke arbejdsmarkedstilknytningen for personer med handicap med læse- og skrivevanskeligheder"

A young girl with blonde hair tied back, wearing a black t-shirt and a lanyard, is seated in a wheelchair at a table. She is focused on a project, using a pen to draw on a large sheet of paper. The table is cluttered with various supplies, including a palette of colored markers and a small bottle. The background shows a classroom setting with other tables and chairs. The entire image has a blue tint.

MERE VIDEN OG
BEDRE EFFEKT

Støtte til mennesker med handicap skal tage afsæt i det enkelte menneskes ressourcer og understøtte den enkelte i at realisere sit fulde potentiale.

For mange mennesker med handicap er det en forudsætning for inklusion, ligestilling og øget selvbestemmelse, at der gives den rigtige støtte på det rigtige tidspunkt. Det kræver, at vi har tilstrækkelig viden – ikke mindst om, hvordan ressourcer og muligheder kan fastholdes og udbygges, så den enkeltes selvhjulpethed og uafhængighed styrkes.

Når indsatsene baseres på bedre viden, og når der systematisk arbejdes med at udbrede brugen af metoder med dokumenteret effekt, er det til fordel både for den enkelte og for samfundsøkonomien. For bedre viden om målgrupper, behov, indsatser og effekt gør det muligt at give den enkelte den indsats, der gavner ham eller hende mest – samtidig med at de offentlige midler på handicapområdet anvendes dér, hvor de gør mest gavn.

Vi har altså en stærk interesse i at måle effekten af det, vi gør. Derfor vil regeringen via systematisk dataindsamling følge udviklingen af udvalgte centrale indikatorer på handicapområdet.

Regeringen vil arbejde for, at indsatserne har et klart mål om at understøtte den enkeltes mestringsevne, aktive deltagelse og progressive udvikling – og at de metoder, vi ved, virker, også bliver udbredt, så de kommer flest mulige mennesker til gavn.

Og regeringen vil arbejde for, at støtte til mennesker med handicap gives med afsæt i den til enhver tid aktuelt bedste viden, og at denne viden løbende udbygges og opdateres.

Denne udvikling understøtter ikke blot regeringens overordnede målsætning om at skabe reel inklusion for mennesker med handicap. Den vil samtidig bidrage til den fortsatte implementering af målsætningerne i FN's handicapkonvention om at respektere den enkeltes uafhængighed og værdighed, understøtte (re)habilitering og fremme dataindsamling og vidensudvikling på handicapområdet.

VIDEN OM CENTRALE MÅLSÆTNINGER

Målsætning: Udviklingen på handicapområdet skal følges tæt og systematisk.

For at følge realiseringen af regeringens målsætninger om bedre inklusion af mennesker med handicap er det afgørende at skabe bedre overblik over udviklingen på handicapområdet.

Derfor ønsker regeringen løbende at dokumentere og følge op på inklusionen af mennesker med handicap ved at måle udviklingen på tre centrale områder: Uddannelse, beskæftigelse og medborgerskab.

Mangfoldighedsbarometer

Regeringen lancerer et mangfoldighedsbarometer, som skal skabe overblik over udviklingen af tre centrale indikatorer og derigennem følge op på regeringens overordnede målsætning om øget inklusion.

Barometret vil følge udviklingen i forhold til uddannelse, arbejde og medborgerskab.

FOREBYGGENDE OG REHABILITERENDE INDSATSER

Målsætning: Indsatserne overfor børn, unge og voksne med handicap skal understøtte mestringsevne, selvbestemmelse og progressiv udvikling.

Regeringen ønsker at understøtte en udvikling, hvor forebyggelse og rehabilitering spiller en helt central rolle på handicapområdet. Indsatserne skal tilrettelægges med afsæt i det enkelte menneskes ressourcer og tage udgangspunkt i den aktuelt bedste viden på området.

Der er allerede gode erfaringer at bygge videre på. Eksempelvis har Social-, Børne- og Integrationsministeriet i maj 2013 lanceret en ADHD-handleplan, som netop sætter fokus på indsatser med stort potentiale for forebyggelse og effekt.

ADHD-handleplanen...

... er en værktøjskasse til kommunerne med pejlemærker og konkrete metoder, som kan forbedre indsatsen overfor børn, unge og voksne med ADHD – alt sammen baseret på aktuelt bedste viden med fokus på forebyggelse og effekt.

Læs mere på www.socialstyrelsen.dk

Der er også inspiration at hente i sundhedsområdets "Lær at leve med-programmer", som giver mennesker med kroniske sygdomme redskaber til at håndtere de særlige

udfordringer, sygdommen fører med sig i hverdagen. Konceptet tager udgangspunkt i, at egen indsats og håndtering af sygdommen er af stor betydning for effekten af behandling og forebyggelse af komplikationer.

For at understøtte udviklingen på handicapområdet i bred forstand igangsætter regeringen i de kommende år en række initiativer, som vil skabe viden om forebyggende og rehabiliterende indsatser for konkrete målgrupper og afdække potentialet ved at udbrede initiativerne.

Et særligt indsatsområde bliver støtte til familier, hvor et eller flere børn har væsentlige funktionsnedsættelser. Disse familier står ofte overfor en række særlige praktiske og følelsesmæssige udfordringer, som både forældre og søskende kan have brug for støtte til at håndtere. En målrettet støtte- og informationsindsats kan hjælpe både i processen med at erkende, at familien ikke er som alle andre, og i forhold til at få en god og velfungerende hverdag. Derfor vil regeringen iværksætte et projekt, som skal styrke og støtte familierne.

Mestringsstøtte til familier med børn med handicap

Social-, børne- og integrationsministeren vil iværksætte et ambitiøst og langsigtet projekt, som skal udvikle og udbrede forældretræningsprogrammer og anden mestringsstøtte til forældre med handicappede børn. Projektet skal også pilotteste et tidsbegrænset tilbud til familierne, hvor de gives intensiv mestringsstøtte i den første tid, efter barnet er født eller har fået sit handicap.

Projektet vil blive gennemført i samarbejde med handicaporganisationerne.

Regeringen arbejder også på at styrke og kvalificere indsatsen overfor familier med børn med handicap på andre fronter. Eksempelvis er Social-, Børne- og Integrationsministeriet på vej med nye redskaber til udredning og handleplaner særligt målrettet børn og unge med handicap. Redskaberne udvikles med afsæt i eksisterende metoder, begreber og redskaber på området og er udviklet, så de vil kunne integreres i DUBU, som langt de fleste kommuner allerede i dag bruger til sagsbehandlingen på børneområdet generelt.

Redskaberne skal understøtte faglig kvalitet, systematik og resultatfokus i sagsbehandlingen på børnehandicapområdet og herved skabe grundlag for en målrettet, helhedsorienteret og sammenhængende indsats for børn og unge med handicap. Redskaberne forventes at være færdigudviklede sidste halvår af 2013 og vil derefter blive formidlet og udbredt til landets kommuner.

Regeringen vil også sætte ind for at afdække, hvilke metoder der bedst kan understøtte unge med handicap i at få en uddannelse. I første omgang vil vi sætte fokus på uddannelsessøgende med psykiske vanskeligheder og udviklingsforstyrrelser. Disse unge søger i stigende grad om specialpædagogisk støtte, og der opleves et behov for at kunne tilbyde en støtte, der er mere målrettet elever og studerende med disse funktionsnedsættelser.

Nye støtteformer for uddannelsessøgende med psykiske vanskeligheder

- Et fortsat arbejde med at udvikle den specialpædagogiske støtte til studerende med psykiske lidelser og/eller udviklingsforstyrrelse på de videregående uddannelser.
- En kortlægning af, hvilken støtte der gives til elever med psykiske lidelser og/eller udviklingsforstyrrelser på ungdomsuddannelser.
- Forsøgsforløb på 8-10 uddannelsessteder, hvor forskellige støtteformer afprøves for at undersøge og afprøve, hvordan den specialpædagogiske støtte til elever med psykiske lidelser og/eller udviklingsforstyrrelser bedst kan udvikles på ungdomsuddannelsesområdet.

indsatser, som ydes overfor mennesker med udviklingshæmning i botilbud.

Derfor vil undervisningsministeren igangsætte et projekt, som skal give et afsæt for at kvalificere støtten.

Også voksne i botilbud skal have tilbudt rehabiliterende indsatser med afsæt i ressourcer og muligheder. Men der eksisterer i dansk sammenhæng kun meget lidt viden om effekten af de mange

Regeringen ønsker at rette op på dette. Dels for at sikre, at den indsats, som ydes, rent faktisk understøtter de berørte borgere i at fastholde og udvikle deres færdigheder, så de kan få en god og selvstændig tilværelse. Dels for at sikre, at de mange midler, som bruges på området, anvendes bedst muligt.

Pilotprojekt om indsatser i botilbud for voksne med udviklingshæmning

Social-, børne- og integrationsministeren vil iværksætte et pilotprojekt, der skal skabe ny viden om rehabiliterende indsatser og metoder målrettet voksne med udviklingshæmning i botilbud. Projektet skal understøtte borgerne i at tage ansvar for eget liv, udøve medborgerskab, realisere deres fulde potentiale og leve et liv på egne præmisser.

Regeringen har allerede taget en del vigtige skridt i arbejdet med helhedsorienterede og rehabiliterende indsatser overfor voksne med handicap, som kommer de indsatser kan bygge videre på.

Et godt eksempel er sagsbehandlingsværktøjet som er udviklet af Social-, Børne- og Integrationsministeriet i samarbejde med KL.

Voksenudredningsmetoden...

... sikrer udsatte voksne og voksne med handicap en grundig og systematisk sagsbehandling, som kommer hele vejen rundt om den enkelte borger.

Metoden understøtter både retssikkerheden og den faglige kvalitet i sagsbehandlingen, blandt andet ved at sikre, at borgeren inddrages og bliver hørt.

Læs mere på www.socialstyrelsen.dk

På sundhedsområdet har ministeren for sundhed og forebyggelse iværksat udarbejdelsen af en række værktøjer, der kan sikre ensartethed og høj kvalitet i den sundhedsfaglige indsats. Sundhedsstyrelsen udarbejder blandt andet to retningslinjer, som omhandler fysioterapi og ergoterapi til mennesker med nedsat funktionsevne som følge af henholdsvis cerebral parese og erhvervet hjerneskade.

BEDRE GRUNDDATA OM HANDICAP OG EFFEKT

Målsætning: Borgeren skal have den indsats, der virker bedst.

Derfor skal datagrundlaget på handicapområdet forbedres, og der skal sættes ind for at udbrede metoder, der virker.

Det er afgørende for regeringen at have en grundlæggende viden om mennesker med handicap for at kunne udvikle og forbedre vilkårene for det enkelte menneske. Området har i mange år været præget af mangelfulde grundlæggende data, da man ikke på handicapområdet har data registreret på individniveau (CPR), som man har tradition for på andre områder.

Samtidig ønsker regeringen at sikre de bedst mulige resultater af indsatserne. Men i dag udgør velbeskrevne metoder med dokumenteret effekt kun en begrænset del af den samlede indsats på området. Der er derfor potentiale i at udbrede de eksisterende evidensbaserede metoder og i at løfte den øvrige samlede indsats i retning af øget systematik og dokumentation af effekter.

Som et led i arbejdet med at udbrede denne dagsorden har regeringen igangsat et samarbejde med KL, som skal understøtte kommunerne i at levere en vidensbaseret og effektiv indsats. Målet er, at kommunerne anvender metoder og indsatser med dokumenteret effekt og arbejder systematisk med opfølgning på, om hjælpen virker – også på handicapområdet. Der vil ikke blot være tale om metoder, der har videnskabeligt dokumenteret effekt, men også om metoder, hvis effekt er

dokumenteret gennem praksis.

På den lange bane vil regeringen iværksætte en strategi for viden på det sociale område, som skal sikre et nyt og bedre vidensgrundlag for indsatserne – også på handicapområdet.

Strategi for viden om sociale metoder på handicapområdet

Social-, Børne- og Integrationsministeriet vil inden for de næste fem år kortlægge viden om effekten af sociale indsatser overfor mennesker med handicap, dels for at udbrede brugen af velkendte virksomme metoder, dels for at afdække og lukke 'videnshuller' på området. Initiativet skal understøtte kommunerne i at arbejde mere systematisk med dokumenterede metoder.

Desuden har regeringen og KL en fælles målsætning om at forbedre data på handicapområdet og har indgået en aftale om bedre og sammenhængende dokumentation på handicapområdet.

På beskæftigelsesområdet har der gennem tiden været gennemført mange projekter om handicap og beskæftigelse, men der findes i dag ikke noget samlet overblik over den eksisterende viden. Derfor ønsker regeringen at indsamle og systematisere viden fra forskning og erfaringer fra projekter, så nye initiativer på handicapområdet altid kan baseres på den aktuelt bedste viden.

Også på uddannelsesområdet arbejder regeringen løbende for at forbedre data. Det ses blandt andet ved, at undervisningsministeren har iværksat et datavarehusprojekt, som generelt skal forbedre data- og evidensgrundlaget i uddannelsessektoren. Arbejdet med datavarehuset vil på langt sigt blandt andet betyde en systematisk opkvalificering af data om dagtilbud og undervisning af børn og unge, som modtager specialpædagogisk støtte, som vil kunne danne grundlag for, at indsatser på området er vidensbaserede.

Regeringen har derudover igangsat en analyse af mulighederne for at etablere et datavarehus på socialområdet som led i strategien for vidensopbygning på det sociale område. Et kommende datavarehus skal her kunne indsamle oplysninger om, hvem der modtager, hvilke indsatser, hvornår og til hvilken pris. Disse data skal kobles med data for effekten af indsatserne i form af oplysninger om fx uddannelse og beskæftigelse. Dermed skal et datavarehus på socialområdet give en samlet dokumentation af indsatserne på det sociale område, som kan danne grundlag for en bedre og mere systematisk viden om indsatsernes effekt.

Dokumentationsprojektet...

... vil blandt andet betyde, at kvaliteten af den nationale dokumentation styrkes via opgørelser på individniveau, og at Voksenudredningsmetodens fælles begrebsapparat udbredes.

Systematisering af viden på beskæftigelsesområdet

Beskæftigelsesministeriet iværksætter et litteratur-review, der skal skabe overblik over forskningsbaserede studier om handicap og beskæftigelse.

Derudover iværksættes et initiativ med indsamling og registrering af oplysninger fra projekter med fokus på beskæftigelse for mennesker med handicap.

Undervisningsministeren har også iværksat en undersøgelse, som skal følge systematisk op på kommunernes indsatser i forbindelse med omstilling til øget inklusion i perioden 2013-2015. Undersøgelsen skal dokumentere udviklingen i elevernes faglige resultater og trivsel, og resultaterne vil give et værdifuldt vidensgrundlag til det fortsatte arbejde med at skabe øget inklusion af børn med handicap i folkeskolen.

Overgang til ungdomsuddannelse blandt elever med ikke-kognitive handicap

Undervisningsministeren igangsætter en undersøgelse af uddannelsesmønstre hos elever med ikke-kognitive handicap. Undersøgelsen er en opfølgning på en tilsvarende undersøgelse fra 2009.

Ministeren har også nedsat et program om elevers inklusion og udvikling, et panel med ca. 4.000 elever på 7. klassetrin i 2013/14, der følges gennem tre år. Programmet vil give en omfattende viden og blandt andet bidrage med analyser af andelen af elever med handicap, der gennemfører afgangsprøven og elevernes oplevelse af inklusion.

dannelsesmønstrene for denne gruppe og vil i arbejdet blandt andet trække på børns og unges egne oplevelser af inklusion i folkeskolen.

For at skabe viden om beskæftigelsesforholdene for mennesker med handicap har Beskæftigelsesministeriet siden 2002 fået gennemført undersøgelsen "Handicap og Beskæftigelse" hos SFI. Undersøgelserne belyser udviklingen i antallet af personer med et handicap eller længerevarende helbredsproblem og sammenligner beskæftigelsesudviklingen for personer med og uden handicap.

Regeringen vil gennemføre en opfølgning på denne undersøgelse i 2014 og vil denne gang udbygge undersøgelsen, så den også belyser det vigtige spørgsmål om uddannelses betydning for tilknytning til arbejdsmarkedet.

Endelig ønsker regeringen at forbedre viden om sundhedstilstanden blandt mennesker med handicap som led i den generelle sundhedspolitiske målsætning om at sikre den bedst mulige behandling til alle patienter og om at forebygge og bekæmpe ulighed i sundhed.

Regeringen vil desuden sikre bedre viden om uddannelsesmønstrene blandt børn med ikke-kognitive handicap – en gruppe, som tidligere undersøgelser har vist, har en lavere uddannelsesgrad end jævnaldrende børn uden funktionsnedsættelser. Undervisningsministeren vil derfor igangsætte en undersøgelse af ud-

Overvågning af udvikling i beskæftigelses- og uddannelsesniveaut

Undervisningsministeren og uddannelsesministeren vil i 2014 gennemføre en analyse af udviklingen i beskæftigelses- og uddannelsesgraden for mennesker med handicap.

Beskæftigelsesministeriets undersøgelse "Handicap og Beskæftigelse" belyser beskæftigelsesudviklingen for personer med handicap.

Fremover vil undersøgelsen blive udvidet til også at omfatte uddannelsesperspektivet, så uddannelses betydning for beskæftigelsesgrad og udviklingen i uddannelsesniveaut kan følges.

Viden om sundhedstilstanden blandt mennesker med handicap

Regeringen ønsker at sætte fokus på sundhedstilstanden for mennesker med handicap, herunder mennesker med udviklingshæmning.

Statens Institut for Folkesundhed (SIF) vil derfor afdække, hvordan data hos SIF kan anvendes til dette formål.

A woman with blonde hair, wearing a grey t-shirt and a dark apron, is shown in profile, smiling and talking on a mobile phone. She is in a factory or industrial setting, with various pieces of machinery and equipment visible in the background. Another person's arm is visible around her shoulder, suggesting a supportive or collaborative environment. The entire image has a teal color overlay.

SAMMENHÆNG
OG KVALITET

Mennesker med handicap skal opleve en offentlig indsats, som er sammenhængende og af høj kvalitet.

Alle offentlige myndigheder har et ansvar for, at deres tilbud er tilgængelige for mennesker med handicap og for at indtænke handicappolitiske aspekter i politikudviklingen på de respektive områder. Derfor findes der i dag mange forskellige indsætter til mennesker med handicap. Det skal vi være stolte af. Men det giver også et stort behov for koordination og samarbejde mellem de forskellige sektorer.

Alle sektorer skal arbejde mod det samme mål, så vi undgår at bruge ressourcer på dobbeltarbejde og unødigt bureaukrati. For i sidste ende handler det om at tilrettelægge en helhedsorienteret, inddragende og målrettet indsats overfor den enkelte borger. Derigennem kan vi både sikre kvalitet og skabe grundlag for, at midlerne på handicapområdet anvendes, der hvor de gør størst muligt gavn for borgerne.

Det betyder, at der er behov for løbende at se på, om vi kan gøre tingene enklere og mere sammenhængende, og om vi kan gøre en ekstra indsats for, at borgeren oplever mødet med det offentlige som positivt – og ikke mindst oplever at blive inddraget i beslutningerne om, hvad der skal ske i hans eller hendes liv.

Regeringen vil derfor arbejde for at forenkle reglerne på det sociale område, så lovgivningen understøtter målsætningen om helhedsorienterede og virkningsfulde indsætter.

Derfor vil vi styrke koordination mellem de forskellige ministerier og søge nye løsninger på problemstillinger, som går på tværs af sektorer.

Derfor vil Regeringen igangsætte et samarbejde med KL, Danske Regioner og handicaporganisationerne om at forbedre borgerens møde med det offentlige system, og vi vil sætte ind for at understøtte kvaliteten i den kommunale sagsbehandling.

Og derfor vil regeringen i forlængelse af evalueringen af kommunalreformen igangsætte en række initiativer, der skal sikre, at børn, unge og voksne med svære handicap også fremover kan få en specialiseret indsats af høj kvalitet.

Arbejdet med disse indsatsområder skal understøtte den fortsatte implementering af målsætningerne i FN's handicapkonvention om habilitering og rehabilitering, respekt for mennesket værdighed og autonomi, lige muligheder og inklusion.

KLAR OG HELHEDSORIENTET SOCIAL LOVGIVNING

Målsætning: Den sociale lovgivning skal være gennemskuelig og helhedsorienteret.

For den enkelte borger er det vigtigt, at den sociale indsats, der tilbydes, er sammenhængende og medvirker til at sikre borgeren en positiv udvikling. Der skal tages afsæt i den enkeltes samlede situation, så indsatsen er tilpasset individuelle behov og forudsætninger – også selv om disse behov er sammensatte og forskelligartede. Hjælpen skal være fleksibel, og der skal løbende følges op på indsatsen – i tæt samarbejde med borgeren.

Det stiller store krav, ikke blot til de kommunale sagsbehandlere, men også til det regelsæt, der skal understøtte sagsbehandlingen.

Derfor vil regeringen forenkle servicelovens voksenbestemmelser, så de bedre understøtter målsætningen om en effektiv, målrettet og fleksibel indsats, som passer til den enkelte borgers behov.

Arbejdet er i gang, og regeringen forventer at fremsætte lovforslag om ændringen i 2014. KL, handicaporganisationerne og andre centrale interessenter vil blive inddraget løbende i arbejdet.

En ny servicelov med øget fokus på udvikling for den enkelte

Lovgivningen forenkles, så den sociale indsats overfor voksne med handicap bliver mere helheds- og resultatorienteret, så det sikres, at den sociale indsats gør en forskel.

Alle skal have en effektiv og målrettet indsats, der matcher den enkeltes individuelle behov, og som medvirker til progression og positiv udvikling. Dette skal blandt andet ske via et større fokus på en rehabiliterende tilgang.

STYRKET SAMARBEJDE MELLEM SEKTORER

Målsætning: Koordination og udvikling af handicapområdet skal styrkes gennem bedre tværministerielt samarbejde.

Sektoransvaret og de mange eksisterende indsats på handicapområdet skaber et behov for en fælles forståelse for de tværgående udfordringer og tæt samarbejde og koordination på tværs af sektorer.

Styrket tværministerielt samarbejde

Det handicappolitiske samarbejde mellem ministerierne styrkes, og der skabes bedre rammer for koordinering og samarbejde på tværs af sektorer.

Det sker i praksis med et nyt kommissorium for Det Tværministerielle Embedsmandsudvalg om Handicapspørgsmål, som sætter fokus på vidensdeling og skaber afsæt for at finde fælles løsninger på tværgående udfordringer.

Målsætning: Adgangen til hjælpemidler skal gøres mindre bureaukratisk.

Mange mennesker med handicap har brug for et hjælpemiddel. Det kan være en applikation til telefonen, som hjælper med at holde styr på hverdagen, en blindestok til at finde vej eller en kørestol, så man kan komme rundt. Det kan også være hjælpemidler til at bruge i skolen eller på arbejdet, som fx en talesyntese, der kan læse teksterne på computeren op.

Hjælpemidler kan ofte give den enkelte større selvstændighed og øget selvhjulpethed og måske endda gøre andre typer af offentlig hjælp overflødig. Det rette hjælpemiddel kan i mange tilfælde være afgørende for, at et menneske med handicap kan gennemføre en uddannelse og have et aktivt arbejds- og fritidsliv.

Netop fordi hjælpemidler spiller en så central rolle i mange menneskers liv, skal det ikke føles som en lang og besværlig vej at få et hjælpemiddel, når man skifter fra en sektor til en anden eller fra en livsfase til en anden.

Regeringen ønsker derfor at skabe mere smidige overgange på hjælpemiddelområdet. Problemstillingen er ikke ny, og

Regeringen ønsker derfor at skabe en bedre ramme for fælles koordination og vidensdeling på området, via et styrket og mere målrettet samarbejde mellem ministerierne om regeringens handicappolitik.

der har tidligere været gjort forsøg på at finde en løsning. Når det endnu ikke er lykkedes, skyldes det i høj grad de komplekse udfordringer, der følger med, fordi ansvaret for tildelingen af hjælpemidler er fordelt på mange myndigheder, sektorer og aktører.

Regeringen vil derfor nedsætte en tværministeriel arbejdsgruppe, der med afsæt i nationale og internationale erfaringer skal undersøge, hvordan adgangen til hjælpemidler for mennesker med handicap kan lettes på tværs af livsfaser og sektorskel.

Sammenhængende hjælpemiddelhåndtering

Regeringen vil nedsætte en tværministeriel arbejdsgruppe, som skal afdække mulige veje til bedre samarbejde og forenkling af hjælpemiddelområdet, blandt andet ved at se på potentialet i at etablere tværgående hjælpemiddelcentre.

Arbejdet skal resultere i konkrete anbefalinger til regeringen om en ny tilrettelæggelse af indsatsen på hjælpemiddelområdet, som skal:

- Skabe øget kontinuitet for borgeren i forbindelse med overgangsperioder.
- Øge professionaliseringen i indsatsen ved at samle den nyeste viden om hjælpemidler og gøre den tilgængelig for borgere, uddannelsesinstitutioner, arbejdspladser og andre relevante parter.
- Styrke koordinationen i håndteringen af hjælpemidler ved at lade de forskellige sektorer arbejde tættere sammen.

Målsætning: Overgangen fra en uddannelse til en anden skal være mere smidig.

Hjælpe midler til uddannelse

I 2013 er der gennemført ændringer i statens specialpædagogiske støtteordninger, så hjælpemidler følger eleven fra én uddannelse til en anden.

Der er også sat frister for sagsbehandlingstiden på skoler og uddannelsesinstitutioner.

på ungdomsuddannelser, så elever med ordblindhed har mulighed for at få øjeblikkelig hjælp.

Regeringen vil fortsætte arbejdet med at skabe smidigere overgange i uddannelsessystemet, hvor rettidig og tilstrækkelig støtte er afgørende for en god start på uddannelsen for unge med særlige behov.

Regeringen ønsker at skabe smidigere overgange mellem uddannelserne, så hjælpemidler kan følge eleverne fra uddannelse til uddannelse.

Regeringen oprettede derfor i januar 2013 hjælpemiddelberedskaber

Smidige overgange mellem uddannelser

- Fremrykket screening for ordblindhed: Undervisningsministeren ønsker at give Ungdommens Uddannelsesvejledning (UU-vejlederne) adgang til at gennemføre screening for ordblindhed forud for optagelse på en ungdomsuddannelse. Med en fremrykket screening kan institutionerne have støtten klar, når den unge begynder på uddannelsen.
- Systematisk videregivelse af oplysninger: Undervisningsministeren vil give UU-vejlederne ansvar for at videregive oplysninger om særlige behov og tidligere støtteforløb til ungdomsuddannelsen. Dermed får den modtagende uddannelsesinstitution alle tilgængelige oplysninger til rådighed, når der indgives ansøgning om specialpædagogisk støtte, og mulighed for at få rammerne på plads, før den unge starter på uddannelsen.

SMIDIGE OG TILLIDSBASEREDE BORGERFORLØB

Målsætning: Borgerne skal opleve mødet med det offentlige system som inddragende, helhedsorienteret og tillidsbaseret.

Kommunerne har ansvaret for størstedelen af de indsatser og ydelser, som det offentlige tilbyder mennesker med handicap. Kommunen spiller derfor en helt central rolle i mange menneskers liv. Samtidig er regionerne en vigtig aktør, både på sundhedsområdet og på det specialiserede socialområde. Så det har stor betydning for den enkelte borger, at mødet med kommune og region opleves som inddragende, helhedsorienteret og tillidsbaseret.

Borgerne og de offentlige aktører har derfor en klar fælles interesse i, at de nødvendige fagligheder spiller sammen, når der skal findes en løsning på den enkelte borgers udfordringer. Samtidig er der et stærkt fælles ønske om, at løsning-

gen tager afsæt i borgerens egne ønsker, ressourcer og behov. Samarbejde og sammenhæng på tværs af sektorerne har længe stået højt på dagsorden både hos stat, regioner og kommuner, så de indsatser, der iværksættes for borgerne, bliver mere målrettede og sammenhængende, og så ressourcerne anvendes bedst muligt.

Det afspejles blandt andet i de syv principper for samarbejde om modernisering af den offentlige sektor, som regeringen og parterne på det offentlige arbejdsmarked vedtog i juni 2013. Principperne skal blandt andet understøtte udvikling af nye styreformer med fokus på tillid og samarbejde, hvor borgernes ressourcer og engagement skal inddrages aktivt, og hvor der sættes fokus på åbenhed, viden og resultater for den enkelte.

Målsætningen kan også understøttes ved at sætte fokus på det store potentiale i at it-understøtte arbejdet på socialområdet og gøre det lettere at dele relevant viden på tværs i den offentlige sektor. Derfor er ønsket om at skabe bedre sammenhæng i sagsbehandlingen ved hjælp af nye digitale redskaber også et af temaerne i den fællesoffentlige strategi for digital velfærd.

Ligeledes er der eksempelvis i de senere år gennemført en række initiativer målrettet forældre til børn med handicap, som har haft til formål at forbedre forældrenes møde med og samarbejde med kommunen.

Guide til forældre med et barn med fysisk eller psykisk handicap

Guiden gennemgår de vigtigste tilbud om hjælp og støtte og giver henvisninger til, hvor der kan søges mere viden – både i de gældende regler og i relevant informationsmateriale.

Forældrene kan også finde information, der er særlig vigtig på det alderstrin, netop deres barn har.

Guiden kan bestilles eller downloades på: www.socialstyrelsen.dk

Handicappede børn har Social-, Børne- og Integrationsministeriet desuden udviklet en guide, som informerer om tilbud om hjælp og støtte.

Som et andet eksempel fremsætter social-, børne- og integrationsministeren i efteråret et lovforslag om at give kommunalbestyrelsen mulighed for at tilbyde unge med svære

Et godt eksempel er KIFA-projektet, hvor en række kommuner har afprøvet konkrete redskaber for et godt samarbejde mellem myndighed og familier med børn med handicap.

Som et konkret og målrettet redskab til forældre med

handicap anbragt i plejefamilie at blive boende i deres plejefamilie fra deres 18. til 23. år. Formålet er at imødekomme den unges behov for støtte i plejefamiliens trygge rammer og derigennem bidrage til en god overgang til voksentilværelsen, fx i botilbud.

Selv om der er mange tiltag i gang, både fra regeringens og KL's side, oplever mange mennesker med handicap stadig, at det er en udfordring at møde det offentlige system.

Regeringen ønsker derfor at styrke samarbejdet mellem de offentlige aktører, så central lovgivning og lokal forvaltning i endnu højere grad end i dag understøtter en udvikling mod mere sammenhængende og inddragende indsatser.

Derfor igangsætter KL og Social-, Børne- og Integrationsministeriet et langsigtet samarbejde med regionerne og andre centrale aktører, som skal forbedre rammerne for tilrettelæggelsen af indsatsen på handicapområdet. Samarbejdet sker i regi af partnerskabsaftalen på det sociale område og vil blandt andet tage afsæt i målsætningerne i denne handlingsplan og KL's socialpolitiske udspil 'Invester før det sker'.

Partnerskabssamarbejde om handicapområdet

KL og Social-, Børne- og Integrationsministeriet igangsætter et målrettet samarbejde, der skal forbedre mødet mellem mennesker med handicap og det offentlige system.

Arbejdet vil blandt andet have fokus på helhedsorienterede indsatser, brugerindflydelse og øget tillid og vil blive baseret på input fra mennesker med handicap og deres organisationer, samt fra Danske Regioner og andre centrale interessenter.

Taskforce på handicapområdet

Social-, børne- og integrationsministeren opretter en taskforce på handicapområdet, som skal tilbyde landets kommuner hjælp til håndtering af deres indsats overfor mennesker med handicap.

Ydelserne skræddersys til den enkelte kommunes behov og kan variere fra hjælp til håndtering af konkrete sager til mere omfattende udviklingsforløb.

Målsætning: Kvaliteten i den kommunale sagsbehandling skal styrkes.

Regeringen ønsker at sætte ekstra fokus på kvaliteten i kommunernes indsats på handicapområdet, så der i højere grad træffes korrekte afgørelser. Regeringen vil derfor oprette en taskforce, som skal hjælpe kommunerne med deres håndtering af sager på handicapområdet.

FORNYET FOKUS PÅ DEN SPECIALISEREDE INDSATS

Målsætning: De fornødne specialiserede tilbud og kompetencer skal være til rådighed, og vidensgrundlaget skal udvikles til gavn for kvaliteten.

Kommunalreformen satte borgeren i centrum og forankrede hjælpen til borgeren ét sted, nemlig i kommunen, som blev borgerens indgang til den offentlige sektor. Evalueringen af kommunalreformen har vist, at den nye opgavefordeling langt hen ad vejen er velfungerende, men at der er områder, hvor opgaveløsningen ikke hænger godt nok sammen.

Regeringen vil derfor tage en række initiativer for at sikre den højt specialiserede indsats for børn, unge og voksne med omfattende og komplekse behov for støtte.

Regeringen vil give staten en styrket rolle i forhold til at understøtte og koordinere den højt specialiserede indsats og vidensudvikling på det sociale område og på specialundervisningsområdet. Målet er at sikre kommunerne adgang til de højt specialiserede tilbud og kompetencer, der er brug for, og at sikre, at tilbuddene udvikles dynamisk i takt med, at behovene ændrer sig.

Ny national koordinationsstruktur

Regeringen opretter en ny national koordinationsstruktur, som giver Socialstyrelsen kompetence til at udmelde målgrupper og særlige indsatser, hvor der er behov for øget koordination mellem kommunerne for at sikre og videreudvikle den højt specialiserede viden og indsats.

Samtidig får Socialstyrelsen til opgave at skabe et nationalt overblik over den specialiserede indsats samt en systematisk vidensopbygning om målgrupper med behov for en højt specialiseret indsats. Dette giver Socialstyrelsen et styrket grundlag for dialogen med kommunerne om den specialiserede indsats. Der vil først blive sat fokus på den specialiserede indsats overfor mennesker med komplekse hjerneskader og svære spiseforstyrrelser.

Samtidig ønsker regeringen at sikre øget koordination af specialrådgivning og vidensudvikling på specialundervisningsområdet ved at samle ansvaret hos den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation VISO.

Regeringen vil desuden igangsætte en række initiativer på sundhedsområdet, som blandt andet indebærer målrettede genoptræningsplaner og en styrket rolle for sygehusene. Det er initiativer, der vil styrke indsatsen for personer med komplekse og omfattende rehabiliteringsbehov.

Indsatsen bygger blandt andet videre på Sundhedsstyrelsens forløbsprogrammer fra 2011, som beskriver den samlede rehabiliteringsindsats til børn, unge og voksne med erhvervet hjerneskade. Forløbsprogrammerne er udarbejdet i samarbejde med de faglige selskaber, regioner, kommuner, almen praksis og brugerorganisationer.

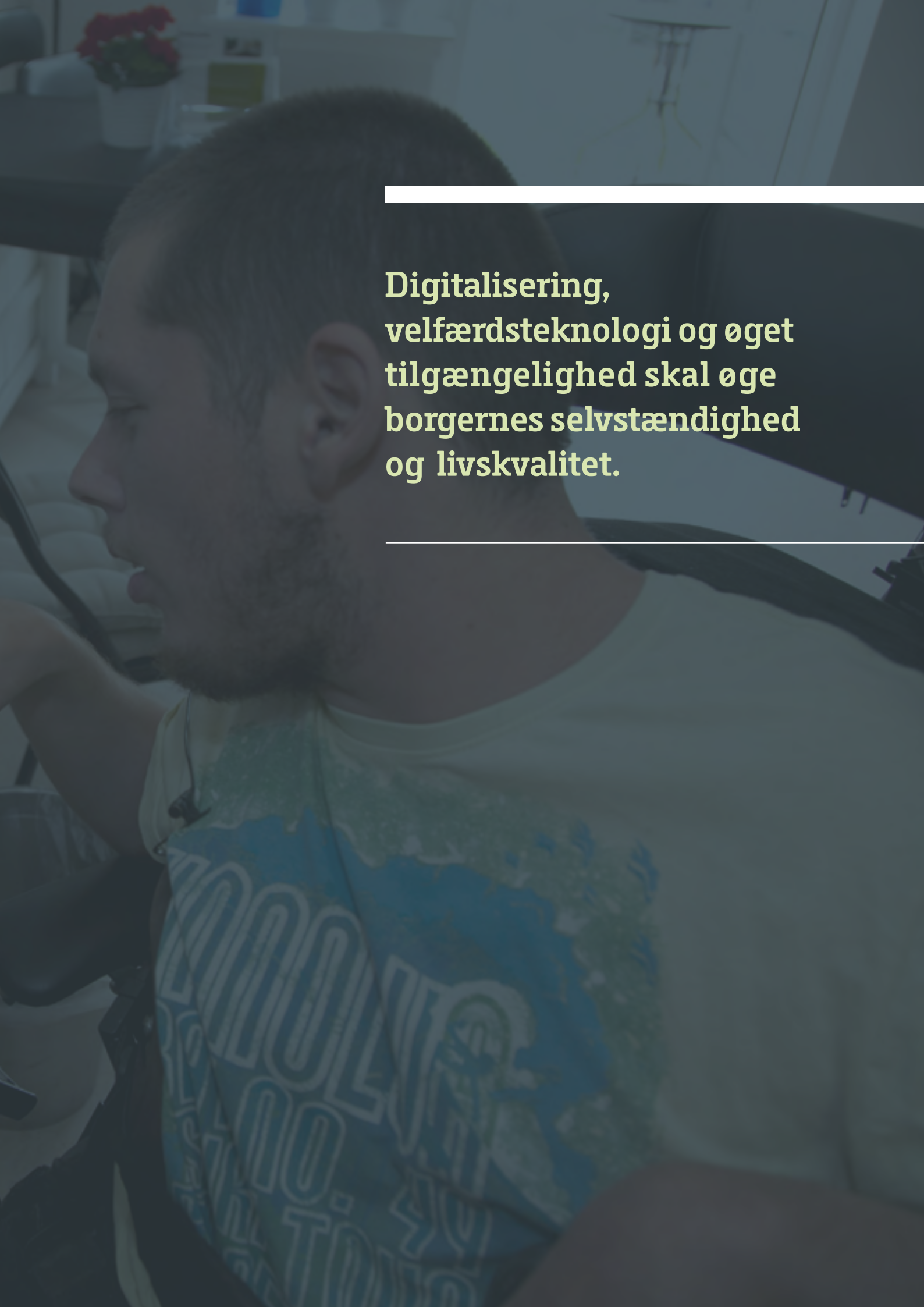
Øget faglighed i genoptrænings- og rehabiliteringsindsatsen

For at styrke genoptrænings- og rehabiliteringsindsatsen vil ministeren for sundhed og forebyggelse:

- Udvikle et stratificeringsredskab, som skal bruges til at målrette genoptrænings- og rehabiliteringstilbuddene i forhold til borgerens behov.
- Styrke sygehusenes kompetence til at beskrive og sætte tidsfrister for genoptrænings- og rehabiliteringsindsatsen for gruppen af borgere med meget omfattende og komplekse rehabiliteringsbehov.
- Udvikle visitationsretningslinjer og sundhedsfaglige kvalitetskriterier for rehabilitering af borgere med meget komplekse genoptræningsbehov.

INNOVATIVE
LØSNINGER,
NY TEKNOLOGI
OG ØGET
TILGÆNGELIGHED

A man with a beard is shown in profile, wearing a headset with a microphone. He is wearing a light-colored t-shirt with a blue graphic design. The background is a blurred indoor setting. A dark blue overlay covers the right side of the image, containing white text. Two horizontal white lines are positioned above and below the text.

**Digitalisering,
velfærdsteknologi og øget
tilgængelighed skal øge
borgernes selvstændighed
og livskvalitet.**

Ny teknologi og innovative løsninger påvirker mange aspekter af vores hverdag og skaber nye muligheder både for den enkelte og samfundet som helhed. Det gælder fx på hjælpemiddelområdet, hvor teknologiske løsninger kan gøre mennesker med handicap mere selvhjulpne og give den enkelte mulighed for at få et mere selvstændigt og aktivt liv. Og det gælder i udviklingen af sociale medier og andre internetbaserede kommunikationsfora, hvor mennesker kan mødes og dele interesser og erfaringer på tværs af fysiske og sociale grænser.

Ny teknologi bidrager til at understøtte målsætningerne i FN's handicapkonvention om inklusion, tilgængelighed og selvbestemmelse for mennesker med handicap. Samtidig kan brugen af ny teknologi bidrage til, at ressourcerne i den offentlige sektor anvendes, hvor de har størst effekt.

Både for borgerne og samfundet er der altså klare gevinster at hente i ny teknologi og øget digitalisering. Ved at investere i disse områder kan vi nedbringe omkostninger til velfærd, samtidig med at kvaliteten højnes. En forudsætning for, at vi kan høste gevinstene er dog, at de nye løsninger bliver nemme at bruge for alle.

Digitale og velfærdsteknologiske løsninger kan åbne nye veje for, at mennesker med handicap kan deltage i samfundslivet på lige fod med alle andre. Men regeringen ønsker også at sætte ind for at fjerne de mere klassiske, fysiske barrierer for samfundsdeltagelse og inklusion ved fortsat at have fokus på tilgængelighedsområdet.

Samlet set ønsker regeringen at give mennesker med handicap større indflydelse på deres eget liv og gøre det lettere at deltage i og bidrage til samfundslivet.

Regeringen vil derfor sætte en ambitiøs retning for anvendelsen af ny teknologi og innovative løsninger - i samarbejde med kommuner og regioner.

Regeringen vil arbejde for, at nye digitale løsninger bliver tilgængelige for mennesker med handicap, så den digitale omstilling understøtter ligestilling og uafhængighed på handicapområdet.

Og derfor vil regeringen arbejde for at forbedre den fysiske tilgængelighed i bygninger, boliger, nære byrum og i den offentlige transport.

SELVHJULPEN MED INNOVATIV TEKNOLOGI

Målsætning: Velafprøvet teknologi skal give mennesker med handicap større selvbestemmelse i hverdagen og bidrage til øget inklusion i samfundet.

De fleste mennesker ser det som et privilegium at kunne klare sig selv. Velfærdsteknologiske og digitale hjælpemidler kan gøre mennesker med handicap i stand til at klare flere af dagligdagens opgaver selv, uafhængigt af hjælp fra andre.

Regeringen ønsker derfor at sætte en ambitiøs retning for det fællesoffentlige arbejde med udbredelse og anvendelse af digitale og velfærdsteknologiske løsninger på undervisnings-, social- og sundhedsområdet. Rammerne for arbejdet er blandt andet den fællesoffentlige strategi for digital velfærd, som blev præsenteret i september 2013.

Arbejdet tager afsæt i allerede høstede, positive erfaringer fra blandt andet Fonden for Velfærdsteknologi. Gennem de senere år har regeringen således støttet afprøvningen af en række teknologiske løsninger på handicapområdet, som netop har haft til formål at give mennesker med handicap større selvhjulpne og uafhængighed.

Et godt eksempel er brug af spiseroboter til beboere i botilbud med fysisk handicap.

Spiserobotterne er en velfærdsteknologisk løsning, som gør det muligt for mennesker med betydelige fysiske funktionsnedsættelser at spise selv og gør dem væsentlig mindre afhængige af hjælp fra andre, end de ellers ville have været. Robotterne er afprøvet i otte botilbud med positive resultater.

Selv om arbejdet med velfærdsteknologi har været på dagsordenen i flere år, er kommunernes arbejde med velfærdsteknologi stadig præget af pilotafprøvninger.

Erfaringerne herfra viser, at der er visse udfordringer med at implementere teknologien rigtigt og med at fastholde ændrede arbejdsgange. Hvis gevinsterne ved de nye teknologiske løsninger skal høstes, skal både borgere og medarbejdere

kende den nye teknologi og være trygge ved at bruge den. Den omstilling kommer ikke af sig selv. Derfor styrkes dette område i de kommende år, hvor en række velafprøvede teknologier implementeres nationalt.

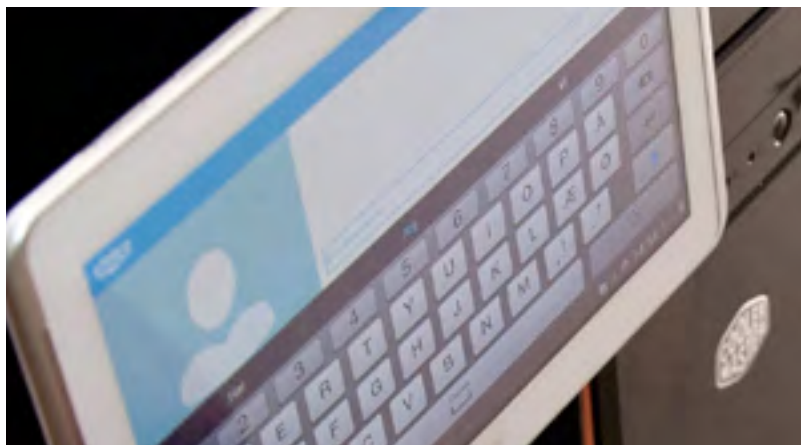
National implementering af velfærdsteknologi

Regeringen og KL er enige om at understøtte en national implementering af modne velfærdsteknologiske løsninger.

Det vil øge borgernes selvhjulpne og effektivisere sagsgangene. I første omgang sættes der fokus på hjælp til løft, bedre brug af hjælpemidler, spiseroboter og vasketoiletter.

Aftalen om kommunernes økonomi for 2014 kan læses på www.fm.dk

Regeringen ønsker også at undersøge, om vi som samfund er gode nok til at udnytte de nye muligheder for at indrette boliger smartere. Smarthometeknologi gør det eksempelvis muligt at fjernbetjene lys, varme, vinduer, døre, indstilling af højde på spisebord mv. Dagligdagsopgaver, som tidligere ikke kunne klares uden hjælp fra andre, kan ved hjælp af teknologiske løsninger ofte klares af borgeren selv. Det øger selvstændigheden, evnen til at mestre egen tilværelse og livskvaliteten for den enkelte.

Fællesoffentlig strategi for digital velfærd

Regeringen har i september 2013 sammen med kommuner og regioner lanceret en strategi for digital velfærd, som frem mod 2020 med klare målsætninger og konkrete initiativer sætter en ambitiøs retning for udbredelsen og anvendelsen af digitale og velfærdsteknologiske løsninger, også til gavn for mennesker med handicap.

Centralt i strategien er målrettet udbredelse af velafprøvet teknologi, som kan øge borgerens selvhjulpethed og livskvalitet.

Med sammenhæng til Strategi for digital velfærd ønsker regeringen at sætte målrettet ind for at styrke udbredelsen af velafprøvede digitale og teknologiske løsninger for mennesker med handicap. Målsætningen er mere effektive

og sammenhængende velfærdsydelser, der på én gang styrker selvhjulpethed og inklusion i samfundet.

TILGÆNGELIGE IT-LØSNINGER

Målsætning: Obligatoriske digitale offentlige selvbetjeningsløsninger skal være fuldt tilgængelige for mennesker med handicap.

En stadig større del af kommunikationen mellem borgere og den offentlige sektor bliver digital. De nye digitale løsninger har et stort potentiale. Ikke bare som redskab til at modernisere den offentlige sektor, men også som afsæt til større uafhængighed for mennesker med handicap og som redskab til øget ligebehandling.

Men det er ikke alle, der har lige let ved at bruge de nye digitale løsninger. Eksempelvis kan omlægningen til digital kommunikation være forbundet med udfordringer både for mennesker med kognitive og fysiske handicap.

Det er derfor vigtigt, at de nye løsninger bliver nemme at bruge for alle. Ellers er der en risiko for, at de øger uligheden og afhængigheden af andre i stedet for at have den ønskede positive effekt.

Det er et fællesoffentligt mål, at 80 pct. af den skriftlige kommunikation mellem borgerne og den offentlige sektor skal foregå digitalt inden udgangen af 2015. Derfor er det helt centralt at sikre, at de løsninger, som de offentlige myndigheder stiller til rådighed, er både brugervenlige og tilgængelige også for mennesker med handicap.

Som led i udmøntningen af Den fællesoffentlige digitaliseringsstrategi 2011-2015 gøres der derfor en særlig indsats for at sikre, at de selvbetjeningsløsninger, som løbende bliver gjort obligatoriske, også overholder relevante krav til brugervenlighed og tilgængelighed.

Bedre udnyttelse af velfærdsteknologi på handicapområdet

Social-, børne- og integrationsministeren vil nedsætte et forum af brugere, fagfolk fra det sociale område, teknologikyndige og ledere, der skal arbejde for en bedre udnyttelse af velfærdsteknologi på handicapområdet.

Der er også brug for, at de mennesker, det handler om, får adgang til hjælp til at kunne bruge de nye løsninger. Og mens alle kan have behov for vejledning, også til offentlig selvbetjening, så er vejlederne ikke altid rustede til, at nogle bruger løsninger gennem hjælpemidler, og andre har brug for en lidt anden instruktion som følge af fx et kognitivt handicap. Derfor vil regeringen samarbejde med kommunerne og civilsamfundets aktører om at støtte mennesker med handicap i at bruge de nye digitale løsninger.

For yderligere at understøtte, at både løsninger og indhold naturligt gøres tilgængelige, tager regeringen initiativ til, at it-tilgængelighed kommer til at indgå i undervisningen på forskellige relevante uddannelser. Det skal sikre, at nyuddannede medarbejdere hos både myndigheder og udviklere har viden om betydningen af it-tilgængelighed for personer med handicap, allerede når de kommer ud i deres første job.

Klart fokus på it-tilgængelighed

Regeringen iværksætter følgende initiativer, som skal forbedre it-tilgængeligheden for mennesker med handicap:

- Obligatoriske digitale offentlige løsninger gøres fuldt tilgængelige for personer med handicap.
- Samarbejde med kommuner og civilsamfund om at hjælpe mennesker med handicap til at bruge de mange nye offentlige digitale muligheder.
- Mainstreaming af it-tilgængelighed som fagligt område på relevante uddannelser for at skabe generel opmærksomhed om it-tilgængelighed.

BEDRE FYSISK TILGÆNGELIGHED

Målsætning: De fysiske barrierer for, at mennesker med handicap kan deltage i samfundslivet, skal løbende formindskes, og udviklingen af den fysiske tilgængelighed i samfundet skal følges tæt.

Tilgængelighed til de fysiske omgivelser udgør en væsentlig forudsætning for, at alle mennesker kan deltage i samfundslivet. Dermed er fysisk tilgængelighed også en forudsætning for lige muligheder, selvbestemmelse og ligebehandling og i sidste ende inklusion. Den fysiske tilgængelighed har altid været en central del af den handicappolitiske dagsorden både for regeringen og for mennesker med handicap og deres organisationer. Regeringen ønsker at sikre, at der til stadighed fokuseres på at forbedre tilgængeligheden til omgivelserne.

TILGÆNGELIGE BOLIGER OG BYRUM

Målsætning: Tilgængeligheden i den almene boligsektor skal øges, så stadig flere af sektorens boliger har god tilgængelighed.

Boligen er ramme om en stor del af danskernes liv. Derfor er det vigtigt, at alle har en bolig, de trives i, og har mulighed for at flytte, hvis livsforhold og ønsker til boligen ændrer sig.

Men nogle mennesker med handicap har særlige krav til deres bolig – ikke mindst når det handler om tilgængelighed. Små døre, store niveauforskelle og dårlig adgang udefra er eksempler på forhold, som kan gøre, at en bolig ikke er lige egnet for alle mennesker at bo i.

Gennem de sidste 10 år er tilgængelighedskravene til boliger generelt blevet skærpet, hvilket har betydet, at antallet af tilgængelige boliger er øget markant.

Især har den almene boligsektor bidraget væsentligt til en mere tilgængelig boligmasse ved nybyggeri og med centrale midler til renovering og ombygning fra Landsbyggefonden.

Tilgængelighed i almene boliger

- I almene bebyggelser, der blev renoveret i perioden 2008-10, udgør antallet af boliger med god tilgængelighed nu 20-25 pct. af bebyggelsernes boliger efter renoveringerne.
- Som resultat af en målrettet indsats er antallet af nyopførte almene boliger med fuld tilgængelighed i dag øget markant.
- I 2015 færdiggøres et samlet register over tilgængeligheden i de almene boliger.

Regeringen og Landsbyggefonden samarbejder både om at forbedre tilgængeligheden i de almene boliger og om at skabe et samlet overblik over tilgængeligheden i sektoren.

Arbejdet fortsætter i de kommende år. I 2011-2016 er der derfor afsat 200 mio. kr. årligt til at gøre den almene boligsektors byggeri mere handicaptilgængeligt.

Regeringen ønsker dog at sætte ekstra skub i den positive udvikling.

Øget tilgængelighed i almene boliger

Regeringen vil arbejde for, at andelen af midler i renoveringspuljen, der afsættes til at øge tilgængeligheden i almene boliger, gradvis forøges til 300 mio. kr. i perioden 2016-2020.

Dermed tages et vigtigt skridt i retning af at sikre, at en større del af de almene boliger er fuldt tilgængelige for mennesker med handicap i 2020.

Målsætning: Tilgængeligheden til de bolignære byrum skal fremmes.

Fornemmelsen af at føle sig hjemme og vigtigheden af at kunne komme frit omkring standser ikke ved dørrinnet. Tilgængeligheden af byrummet omkring vores boliger er også helt afgørende for, at alle mennesker kan færdes og nyde de samme muligheder for at deltage i lokalsamfundets fællesskaber.

I forbindelse med forskønnelse og byfornyelse af eksisterende by- og boligområder indgår ofte fornyelse af de bolignære byrum såsom gårdanlæg, lokale pladser og parker i nær tilknytning til boligområder og -bebyggelser.

Regeringen ønsker at afdække nærmere, hvordan kommunerne arbejder med fx universelt design ved udformning og design af offentlige, bolignære byrum.

Samtidig arbejder regeringen for at afdække, hvordan man kan bruge teknologiske løsninger på nye måder, som kan understøtte mennesker med handicap i dagligdagen. Visionen er, at personer med handicap med fx smartphone skal kunne orientere sig om tilgængelighedsniveauet i forhold til bygninger og byrum, offentlige anlæg og faciliteter, herunder transportmuligheder og kulturelle tilbud.

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter vil frem mod 2020 iværksætte initiativer, som på langt sigt skal gøre det lettere for mennesker med handicap at færdes i deres nærmiljø.

Bedre bolignære byrum

Ministeren for by, bolig og landdistrikter vil i 2014 gennemføre en undersøgelse af kommunernes arbejde med universelt design, når der etableres og renoveres bolignære byrum.

Undersøgelsens resultater kan give inspiration til muligheder for at understøtte kommunernes arbejde med universelt design.

Nem adgang til viden om tilgængelighed

Regeringen vil frem mod 2020 arbejde for, at mennesker med handicap via smartphone og tablet kan orientere sig om tilgængeligheden i det bolignære byrum.

Konkret vil regeringen i første omgang undersøge, hvordan tilgængelighedsniveauet i bygninger og fysiske anlæg og omgivelser kan registreres, så der på sigt kan udvikles konkrete redskaber.

TILGÆNGELIGHED TIL BYGGERIET

Målsætning: Det byggede miljø skal være tilgængeligt for mennesker med handicap.

Tilgængelighed til de fysiske omgivelser er afgørende for, at man som borger kan indgå i samfundet. Det gælder naturligvis også tilgængelighed til bygninger, og tilgængeligheden til byggeriet har derfor altid været en væsentlig del af den handicappolitiske dagsorden.

Handicaptilgængelighed står helt centralt i byggelovgivningen, der siden 1972 har indeholdt konkrete tilgængelighedskrav til byggeriet. Disse krav er siden da løbende blevet udbygget, så vi i Danmark i dag har en byggelovgivning, som sætter både klare og ambitiøse tilgængelighedskrav.

Der er derfor et rigtigt godt grundlag til at sikre, at mennesker med handicap kan bruge bygninger uden at blive mødt med fysiske barrierer for tilgængeligheden. Det gælder både for nyt byggeri, og når der bygges om.

De nuværende regler sikrer derfor, at den samlede bygningsmasse gøres tilgængelig for mennesker med handicap i takt med, at bygningsmassen løbende fornyes. Udfordringen er at sikre, at reglerne spiller positivt sammen med de nyeste teknologier og løsninger inden for byggeriet, så der hele tiden kan udvikles nye og fremtidssikrede løsninger.

Samtidig viser erfaringer, at det i dag er muligt ved at gennemføre tilgængeligt nybyggeri uden at gå på kompromis med arkitektoniske og æstetiske krav. Danske Handicaporganisationers hovedsæde fra 2013 er et eksempel på, at når der fokuseres på processen og samarbejdet mellem de forskellige parter, kan tilgængelighed, smuk arkitektur og god byggeøkonomi forenes.

Alligevel er der stadig et stykke vej at gå, før vi er i mål. Undersøgelser fra Statens Byggeforskningsinstitut peger nemlig på, at kendskabet til kravene i bygningsreglementet ikke altid er godt nok. Så trods de klare og ambitiøse krav er der stadig udfordringer med at sikre den ønskede tilgængelighed i nybyggeriet.

Der er brug for viden om kravene om tilgængelighed og for fokus på, hvilke konkrete innovative løsninger der kan opfylde disse krav.

Derfor vil regeringen arbejde for at sikre, at de gældende regler om tilgængelighed til byggeriet effektivt understøtter innovative tilgængeligheds løsninger. Regeringen vil styrke indsatsen for at informere og vejlede om kravene til tilgængelighed i bygninger. Og regeringen vil opsamle og udbrede erfaringer med innovative løsninger på tilgængelighedsområdet bredt i byggebranchen og blandt offentlige bygherrer.

Øget fokus på bygningsreglementets tilgængelighedskrav

For at sætte øget fokus på bygningsreglementets tilgængelighedskrav vil klima-, energi- og bygningsministeren iværksætte to initiativer:

- En analyse af de gældende regler i bygningsreglementet, som skal:
 - Gennemgå de nuværende tilgængelighedsregler i bygningsreglementet med henblik på at sikre, at de understøtter udviklingen af innovative tilgængeligheds løsninger.
 - Opsamle og udbrede erfaringer med innovative tilgængeligheds løsninger bredt i byggebranchen og blandt offentlige bygherrer.
- En styrket informations-, vejlednings- og rådgivningsindsats.

I samarbejde med relevante parter, herunder Danske Handicaporganisationer og Institut for Menneskerettigheder, gennemføres en styrket informations-, vejlednings- og rådgivningsindsats med to hovedformål:

- At oplyse om de gældende regler.
- At indsamle og udbrede viden om konkrete innovative løsninger på tilgængelighedsområdet.

TILGÆNGELIGHED PÅ TRANSPORTOMRÅDET

Målsætning: Der skal udvikles tilgængelige transportløsninger, der giver god mobilitet for alle brugere.

Transportmuligheder er en afgørende forudsætning for den enkelte borgers mulighed for at deltage i og bidrage til hverdagslivets mange fællesskaber og for et mangfoldigt og ligeværdigt samfund.

Regeringen ønsker derfor at skabe et transportsystem, der er så tilgængeligt som praktisk muligt, samtidig med at funktionaliteten og effektiviteten i det samlede transportsystem bibeholdes.

Målet om at skabe fuld tilgængelighed, især i den kollektive trafik, er et dyrt og langvarigt projekt, der ikke kan løses nu og her. Det er derfor centralt, at tilgængelighed i bred forstand tænkes ind i ethvert tiltag i transportsystemet, så det sikres, at der fremadrettet sker forbedringer på bedste og billigste vis.

Transportpolitik for mennesker med handicap

Transportministeriets tilgængelighedspolitik beskriver de principper, der lægges til grund for inddragelsen af handicaphensyn på tværs af Transportministeriets område.

Den giver også et overblik over, hvordan der konkret arbejdes med tilgængelighed i det danske transportsystem.

lige servicetilbud, og når de lovgivningsmæssige rammer fastsættes.

Regeringen vil blandt andet understøtte udviklingen ved at tænke tilgængelighed ind i den langsigtede planlægning af udviklingen på transportområdet.

Af Transportministeriets tilgængeligheds politik fremgår, at tilgængelighed er vigtigt at holde sig for øje, når der planlægges, bygges og renoveres infrastruktur. Det gælder også, når man beslutter og forbereder offent-

Tog, infrastruktur og letbaner med god tilgængelighed

Regeringen vil sikre, at der skabes så god tilgængelighed som muligt på de nye letbaner i Århus og Ring 3 i København. Endvidere vil regeringen arbejde for, at hensynet til mennesker med handicap inddrages ved nyanskaffelse af tog, ved væsentlige stations- og perronændringer og ved nyanlæg i forbindelse med realisering af midlerne i Togfonden DK.

Konkret vil regeringen arbejde for:

- At der ved arbejdet med letbanesystemerne sikres, at der gøres brug af tilgængelighedspaneler, tilgængelighedskonsulenter eller lignende, der skal følge projekterne og drøfte tilgængelighedsløsninger.
- At hensynet til mennesker med handicap vil blive inddraget som en væsentlig del i indkøbsprocessen ved nyanskaffelse af tog, ved væsentlige stations- og perronændringer og ved nyanlæg i forbindelse med Togfonden DK.

Handicappolitisk handlingsplan 2013

Et samfund for alle

2012/13:42

Henvendelse om udgivelsen kan ske til
Social-, Børne- og Integrationsministeriet
Holmens Kanal 22
1060 København K
Tlf.: 33 92 93 00

ISBN
978-87-92985-56-9

Elektronisk publikation
978-87-92985-57-6

Design
Omslag: e-Types & India
Indhold: mouret/co

Fotos
Social-, Børne- og Integrationsministeriet og Getty Images

Tryk
Rosendahls-Schultz Grafisk A/S

Oplag
500 stk.

Web
Publikationen kan hentes på www.sm.dk.
Trykte eksemplarer kan bestilles ved at skrive til publikationer@sm.dk.

Handicappolitisk handlingsplan 2013
Et samfund for alle